

DE DIGITALISERING VAN HET NOTARIAAT : MOGELIJKHEDEN EN MOEILIKHEDEN

Aantal woorden: 25765

Eva Van Moer

Studentennummer: 01100510

Promotor: Prof. dr. Jan BAEL

Commissaris: mevrouw Elise MAES

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad master na master Notariaat

Academiejaar: 2016 - 2017

Dankwoord

Als kind van de jaren '90 heb ik van jongs af aan kennism gemaakt met de wondere wereld van de technologie. Mijn generatie staat erom bekend te leven met de *smartphone* in de hand. We bestellen onze schoenen en eten *online*, zijn actief op de sociale media en *checken* onze e-mail, altijd en overal.

Het strikte en stroeve proces van het verlijden van een klassieke notariële akte, lijkt onverenigbaar met de mentaliteit van de *millennial*. In het kader van deze masterproef wil ik op zoek gaan naar hoe beide werelden te verenigen zijn.

Bijzondere dank gaat uit naar Prof. dr. Jan Bael voor het aanvaarden van mijn onderzoeksvorstel. Ook mevrouw Elise Maes verdient een oprecht woord van dank om de tijd te nemen samen met mij te reflecteren over het onderwerp. Ik ben ook dank verschuldigd aan geassocieerde notarissen Bohyn en hun medewerkers voor een praktische inkijk in de werking van een notariaat.

Tenslotte gaat ook grote dank uit naar mijn ouders en broers. Om mij de kans te geven nog een extra jaar te studeren en om het begrip “Hap en Tap Van Moer” invulling te geven.

Eva Van Moer

12 mei 2017

“The digital revolution is far more significant than the invention of writing or even printing” –

Douglas Engelbart

Inhoudstafel

DANKWOORD	III
LIJST AFBEELDINGEN	VI
INLEIDING	1
TITEL I: DIGITALISERING IN HET GEMEEN RECHT	2
HOOFDSTUK 1: ELEKTRONISCH GESCHRIFT	2
HOOFDSTUK 2: ELEKTRONISCHE HANDTEKENING	3
HOOFDSTUK 3: ELEKTRONISCHE TIJDSTEMPEL, ZEGEL EN AANGETEKENDE ZENDING	6
HOOFDSTUK 4: ELEKTRONISCHE ARCHIVERING	8
TITEL II: DIGITALISERING IN HET NOTARIAAT	13
HOOFDSTUK 1: BESTAANDE VERWEZENLIJKINGEN	13
<i>Afdeling I: Communicatie, databanken, eRegistration en eDepot</i>	13
<i>Afdeling II: Notaclick</i>	16
HOOFDSTUK 2: PROJECTEN	18
<i>Afdeling I: Potpourri</i>	18
Onderafdeling 1: Potpourri I – communicatie tussen verschillende actoren Justitie	18
Onderafdeling 2: Potpourri V - Centraal erfrechtregister	21
Onderafdeling 3: Potpourri V- Akten verlijden vanuit twee notariskantoren via videoconferentie	23
<i>Afdeling II: Notariële akte op gedematerialiseerde drager</i>	25
<i>Afdeling III: NABAN</i>	35
HOOFDSTUK 3: GEDEMATERIALISEERDE NOTARIËLE AKTE OP VERSCHILLENDE LOCATIES	41
<i>Afdeling I: Gedematerialiseerde akte bij eigen notaris (binnenland)</i>	42
<i>Afdeling II: Gedematerialiseerde akte met tussenkomst van de (consulair) ambtenaar</i>	47
<i>Afdeling III: Gedematerialiseerde akte waar partijen niet fysiek aanwezig zijn</i>	51
TITEL III: CONCLUSIE	53
TITEL IV: BIBLIOGRAFIE	55
WETGEVING EN VOORBEREIDENDE WERKEN	55
RECHTSPRAAK	57
RECHTSLEER	58
<i>Boeken</i>	58
<i>Tijdschriften</i>	60
DIVERSE BRONNEN	63

Lijst afbeeldingen

Figuur 1: Grafische voorstelling elektronische handtekening	5
Figuur 2: Schematische voorstelling rechtsgevolgen eIDAS-Verordening	8
Figuur 3: Grafische voorstelling blockchain	10
Figuur 4: Stapsgewijze voorstelling blockchain	10
Figuur 5: Algemeen overzicht aanbieders en begunstigden e-Voorkooploket	14

Inleiding

1. Ambt notaris- De rol van de notaris als preventief magistraat valt niet te onderschatten. Overeenkomstig artikel 1 van de Notariswet is hij bevoegd om authenticiteit en uitvoerbare kracht te verlenen aan akten, de vaste dagtekening ervan te verzekeren en ze in bewaring te houden. Het ambt kenmerkt zich door een strikt formalistisch en deontologisch kader, van een notaris kan een hoge mate van discipline en precisie worden verwacht.

2. Doelstelling en structuur- In deze masterproef ga ik na in welke mate het notariaat zich kan aanpassen aan de steeds veranderende, digitaliserende wereld en welke uitdagingen het moet overwinnen.

Hiervoor schets ik eerst (Titel I) het gemeen recht. Het gaat om het elektronisch geschrift, de elektronische handtekening, tijdstempel, zegel, aangetekende zending en de elektronische archivering. Hierbij zal ik ook verwijzen naar een aantal technische aspecten.

In het tweede deel (Titel II) van deze masterproef spits ik toe op het notariaat. Ik maak een onderscheid tussen de bestaande verwezenlijkingen, de projecten die in de pijplijn zitten en de mogelijkheden en moeilijkheden op lange termijn. De (on)mogelijkheid van een gedematerialiseerde akte (op afstand) zal uitgebreid aan bod komen. Verder zal ik de link leggen met het gemeen recht en waar nuttig de verwijzing maken naar het Franse recht.

Titel I: Digitalisering in het gemeen recht

3. Functionele equivalentie – Gemeenrechtelijk berust de wetgeving inzake digitalisering grotendeels op het principe van de functionele equivalentie. Dit houdt in dat we niet moeten kijken naar het gekozen middel of drager (*bv.* papier), maar wel naar de achterliggende functies. Wanneer een middel aan die functies voldoet, moet het worden beschouwd als een equivalent.¹

Hoofdstuk 1: Elektronisch geschrift

4. Wetboek economisch recht- Gemeenrechtelijk is het principe van de functionele equivalentie opgenomen in artikel XII.15 van het Wetboek Economisch Recht: “§ 1. [...] is voldaan wanneer de functionele kwaliteiten van deze vereiste zijn gevrijwaard. [...] § 2 [...]aan de vereiste van een geschrift is voldaan door een opeenvolging van verstaanbare tekens die toegankelijk zijn voor een latere raadpleging, welke ook de drager en de transmissiemodaliteiten ervan zijn; [...] aan de vereiste van een geschreven vermelding van degene die zich verbindt, kan worden voldaan door om het even welk procédé dat waarborgt dat de vermelding effectief uitgaat van deze laatste ;

Artikel XII.16 WER formuleert meteen een belangrijke uitzondering op dit principe: “Artikel XII.15 is niet van toepassing op de contracten die tot één van de volgende categorieën behoren:

1° contracten die rechten doen ontstaan of overdragen ten aanzien van onroerende zaken, met uitzondering van huurrechten; 2° contracten waarvoor de wet de tussenkompst voorschrijft van de rechtbank, de autoriteit of de beroepsgroep die een publieke taak uitoefent; 3° contracten voor persoonlijke en zakelijke zekerheden welke gesteld worden door personen die handelen voor doeleinden buiten hun handels- of beroepsactiviteit; 4° contracten die onder het familierecht of het erfrecht vallen.”

Overeenkomstig artikel XII.16 WER zouden notariële akten en onderhandse koopovereenkomsten inzake onroerende goederen niet van het principe van de functionele equivalentie kunnen genieten.²

5. eIDAS-Verordening - Ook de Europese wetgever heeft recentelijk het principe van de functionele equivalentie verankerd in artikel 46 van de eIDAS-Verordening³, en doet dat door te

¹ J. DUMORTIER en G. SOMERS, “Update van het recht inzake elektronisch contracteren en elektronische handel” in E. LIEVENS en E. WAUTERS, *Themis 81- ICT- en mediarecht*, Brugge, die Keure, 2013, 70-72.

² Dergelijke contracten zouden niet op elektronische wijze tot stand kunnen komen (wanneer het geschrift een geldigheidsvereiste is), noch zouden zij elektronisch bewezen kunnen worden.

³ Regulation on Electronic IDentification and Authentication Services; Verord. Europees Parlement en Raad Nr. 910/2014, 23 juli 2014 betreffende elektronische identificatie en vertrouwensdiensten voor elektronische

voorzien in een non-discriminatieclausule: “*Het rechtsgevolg van een elektronisch document en de toelaatbaarheid ervan als bewijsmiddel in gerechtelijke procedures mogen niet worden ontkend louter op grond van het feit dat het document elektronisch is.*”

Bewijsrechtelijk kan discriminatie *louter* op grond van het feit dat het document elektronisch is niet langer.⁴ Het valt moeilijk te verdedigen dat een (onderhandse) koopovereenkomst van een onroerend goed niet te *bewijzen*⁵ zou zijn via een e-mail of een ander elektronisch geschrift.⁶

Deze non-discriminatieclausule brengt niet met zich mee dat de wetgever geen bijkomende voorwaarden of technische standaarden mag bepalen voor bijvoorbeeld de elektronische authentieke akte. De invulling van het begrip en de formaliteiten eigen aan de authentieke akte, blijven nationaal bepaald.

6. Origineel?- In een elektronische context dient artikel 1325 BW in die zin geïnterpreteerd te worden dat elk document met een digitale handtekening een origineel uitmaakt.⁷ Digitaal is het mogelijk meerdere originelen te hebben van eenzelfde document. Aan de overige documenten kan enkel de bewijswaarde van een kopie worden toegekend. Een *outprint* van een elektronisch document maakt in principe⁸ ook enkel een kopie uit.

Hoofdstuk 2: Elektronische handtekening

7. Begrip- We hanteren verschillende methodes om ons kenbaar te maken in de virtuele wereld. We melden ons aan op een mailserver of op sociale media met een gebruikersnaam en wachtwoord. Bij

transacties in de interne markt en tot intrekking van Richtlijn 1999/93/EG, *Pb.L.* 28 augustus 2014 (hierna: eIDAS-Verordening).

⁴ Het gaat hier om het bewijsrecht. De eIDAS-Verordening komt niet tussen in de vormvereisten noodzakelijk voor de geldigheid. (Considerans 21 eIDAS-Verordening). Ook zou men kunnen proberen zeggen dat de eIDAS-Verordening enkel van toepassing is op *open* overeenkomsten en niet op gesloten overeenkomsten. Artikel 2, tweede lid eIDAS-Verordening bepaalt echter: “*Deze verordening is niet van toepassing op de verlening van vertrouwensdiensten die uitsluitend in systemen die gesloten zijn als gevolg van nationaal recht of overeenkomsten tussen een welbepaalde groep deelnemers.*”

⁵ Dit staat niet in de weg dat alle andere vereisten wel vervuld moeten zijn, zoals *bv.* de aanwezigheid van het bodemattest.

⁶ Een e-mail of een ander elektronisch document zou inzake koop-verkoopovereenkomsten van onroerende goederen enkel een begin van bewijs door geschrift kunnen uitmaken. Zie hiervoor: J. CALLEBAUT., “Actualia inzake de totstandkoming van de verkoop van onroerend goed” in R. BARBAIX en N. CARETTE (eds.), *Tendensen Vermogensrecht 2016*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 107-193; BELGA, *De Croo wil dat verkoop van huis via mail altijd kan*, <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/1.2911688>, (consultatie op 8 maart 2017).

⁷ Cass. 10 februari 1997 *Pas.*, 1997, I, 195.

⁸ De wetgever heeft wel voorzien in de mogelijkheid van de materialisatie van een elektronische handtekening in papieren vorm (een “hybride handtekening”). Op die manier verliest de handtekening (en het document) niet aan waarde door het uitprinten; Art. 7, § 11 Wet 21 juli 2016: “*De elektronische handtekening van de certificaathouder kan worden gematerialiseerd in een equivalent dat voldoet aan de eisen van artikel 26 van verordening 910/2014*”; J. VANDENDRIESSCHE, “Hybrid signatures under Belgian law”, *Digital evidence and electronic signature law review* 2012, 79-80.

het versturen van een e-mail, typen we eenvoudigweg onze naam onderaan.⁹ Kan het louter toevoegen van een naam volstaan als handtekening? Voldoet het aan de functies?

8. Functies handtekening – Een handtekening heeft drie functies. Ten eerste moet de ondertekenaar zich identificeren. De wederpartij moet ook in staat zijn de juistheid van de identiteit te verifiëren. Ten tweede moet de ondertekenaar zich de inhoud van een document toe-eigenen. Tenslotte moet de integriteit van het document vaststaan. Er mogen m.a.w. geen wijzigingen worden aangebracht na ondertekening.¹⁰

9. Asymmetrische cryptografie- De techniek die op heden best voldoet aan de functies van de handtekening, is de techniek van de asymmetrische cryptografie. Van deze techniek maakt iemand gebruik bij het ondertekenen met een *smart card* (waarvan de *eID* een voorbeeld is).¹¹ Een eerste stap in het proces, bestaat uit het aanmaken van een *hashcode*.¹² De *hash* van het bericht is een klein controlebestand in de vorm van een cijfercode die wordt bekomen door een wiskundig irreversibel algoritme toe te passen op het bericht zelf. De *hash* is dus inherent verbonden met de inhoud van het document.¹³ Deze blok informatie (de *hashcode*) wordt aan het bericht toegevoegd als een soort vingerafdruk van de informatie.¹⁴ Daarna vindt de versleuteling plaats. Bij de asymmetrische cryptografie zal de ondertekenaar de versleuteling verrichten met een private sleutel.

De bestemming van het document zal de *hashcode* ontsleutelen met een publieke sleutel.¹⁵ Vervolgens zal hij de *hashcode* van het document zelf berekenen. Hij moet hetzelfde resultaat bekomen. Op die manier is de bestemming zeker dat (i) er geen wijzigingen zijn aangebracht aan het document en dat

⁹ Dit maakt meteen ook het onderscheid uit tussen loutere elektronische identificatie en een elektronische handtekening. Bij elektronische identificatie gaan we ons enkel aanmelden en identificeren, bij een elektronische handtekening gaan we ons ook de inhoud van een document toe-eigenen.

¹⁰ P. VAN EECKE, *Naar een juridische status voor de elektronische handtekening. Een rol voor de handtekening in de informatiemaatschappij?*, Proefschrift tot verwerving van de graad doctor in de rechten, KUL, 2004, 330-337 en 404-405.

¹¹ Kaart met een microprocessorchip. Deze chip bevat een processor, geheugen en contactpunten. In het geval van de elektronische handtekening zal men ook de private sleutel opnemen in de chip.

¹² De *hashwaarde* is het resultaat van het omzetten (met een wiskundig algoritme, *hashfunctie* genaamd) van een bericht van willekeurige grootte in een reeks met vaste, meestal korte, lengte. Als het bericht wijzigt, wijzigt ook de *hashwaarde*. Uit de *hashwaarde* kan het bericht niet worden berekend.

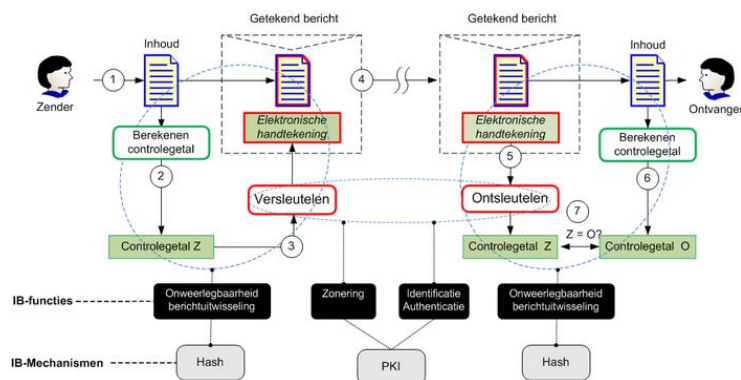
¹³ P. VAN EECKE, *Naar een juridische status voor de elektronische handtekening. Een rol voor de handtekening in de informatiemaatschappij?*, Proefschrift tot verwerving van de graad doctor in de rechten, KUL, 2004, 330-337 en 404-405.

¹⁴ P. VAN EECKE, *Naar een juridische status voor de elektronische handtekening. Een rol voor de handtekening in de informatiemaatschappij?*, Proefschrift tot verwerving van de graad doctor in de rechten, KUL, 2004, 325.

¹⁵ De private sleutel van de ondertekenaar, die dient om het bericht van een handtekening te voorzien, correspondeert met de publieke sleutel die door de ontvanger wordt gebruikt om de handtekening te verifiëren. De private en de publieke sleutel zijn op wiskundige wijze met elkaar verbonden, maar de relatie tussen beiden is zo ingewikkeld dat het praktisch onmogelijk is om de geheime sleutel uit de publieke sleutel af te leiden; P. VAN EECKE *Naar een juridische status voor de elektronische handtekening. Een rol voor de handtekening in de informatiemaatschappij?*, Proefschrift tot verwerving van de graad doctor in de rechten, KUL, 2004, 328.

(ii) het bericht is opgesteld door de verzender.¹⁶ De toe-eigeningsfunctie en de integriteitsfunctie zijn gegarandeerd. De private sleutel is geëncrypteerd in een *smart card*, die samen met een pincode wordt gebruikt. Iemand die (op onrechtmatige wijze) in het bezit komt van de *smart card*, kan geen elektronische handtekening plaatsen. Verder vereist deze techniek de tussenkomst van een *Trusted Third Party*, die instaat voor het verband tussen de private sleutel en de identiteit van een (rechts)persoon. Ook aan de functie van de identificatie is voldaan.

Grafisch kan het als volgt worden voorgesteld:

Figuur 1: Grafische voorstelling elektronische handtekening¹⁷

10. eIDAS-Verordening en Wet 21 juli 2016- De elektronische handtekening kreeg juridische draagkracht door toevoeging van een tweede lid aan artikel 1322 BW¹⁸ en door een Europese Richtlijn¹⁹ die in België is omgezet door de Wet Certificatiediensten.²⁰ Deze Europese Richtlijn is recentelijk vervangen door de eIDAS-Verordening. De Belgische wetgever heeft de eIDAS-Verordening afgestemd op het Belgische recht, door toevoeging van een tweede titel aan boek XII van het Wetboek Economisch recht.²¹ Het toepassingsgebied van de eIDAS-Verordening en de Belgische wetgeving

¹⁶ R. DE CORTE, "Elektronische handtekening en identificatie in de virtuele wereld", *P&B* 2001, 223-224.

¹⁷ NORA, *Patroon voor elektronische handtekening*, http://www.noraonline.nl/wiki/Patroon_voor_elektronische_handtekening, (consultatie 8 maart 2017).

¹⁸ Ingevoerd door de Wet Bourgeois; Art. 2 Wet 20 oktober 2000 tot invoering van het gebruik van telecommunicatiemiddelen en van de elektronische handtekening in de gerechtelijke en de buitengerechtelijke procedure, *BS* 22 december 2000.

¹⁹ Richtlijn Europese Parlement en Raad nr. 1999/93/EG, 13 december 1999 betreffende een gemeenschappelijk kader voor elektronische handtekeningen, *Pb.L.* 19 januari 2000.

²⁰ Wet 9 juli 2001 houdende vaststelling van bepaalde regels in verband met het juridisch kader voor elektronische handtekeningen en certificatiediensten, *BS* 29 september 2001.

²¹ Wet 21 juli 2016 tot uitvoering en aanvulling van de verordening (EU) nr. 910/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 23 juli 2014 betreffende de elektronische identificatie en vertrouwensdiensten voor elektronische transacties in de interne markt en tot intrekking van Richtlijn 1999/93/EG, houdende invoeging van titel 2 in boek XII "Recht van de elektronische economie" van het Wetboek van economisch recht, en houdende invoeging van de definities eigen aan titel 2 van boek XII en van de rechtshandhabingsbepalingen eigen aan titel 2 van boek XII, in de boeken I, XV en XVII van het Wetboek van economisch recht, *BS* 28 september 2016; KB 14 september 2016 tot bepaling van de inwerkingtreding van de wet van 21 juli 2016 tot uitvoering en aanvulling van de verordening (EU) nr. 910/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 23 juli 2014 betreffende de elektronische identificatie en vertrouwensdiensten voor elektronische transacties in de interne markt en tot intrekking van Richtlijn 1999/93/EG, houdende invoeging van titel 2 in boek XII "Recht van de elektronische

beperkt zich tot *open* systemen, in een gesloten²² systeem kunnen andere regels overeengekomen²³ of bepaald²⁴ worden.

De Verordening maakt, net als de Richtlijn, een onderscheid tussen gekwalificeerde en niet-gekwalificeerde elektronische handtekeningen. De gekwalificeerde elektronische handtekening voldoet aan strengere voorwaarden en geniet een grotere juridische draagkracht. De gekwalificeerde elektronische handtekening wordt geassimileerd met een papieren variant. Bovendien geniet deze handtekening, wanneer het middel is aangemeld bij de bevoegde instanties, ook van de wederzijdse erkenning in andere lidstaten.²⁵ Niet-gekwalificeerde handtekeningen (die vaak worden opgesplitst in geavanceerde en gewone handtekeningen), genieten enkel van het non-discriminatiebeginsel.²⁶ Zij mogen niet als bewijsmiddel worden geweerd, *louter* omwille van het feit dat ze elektronisch zijn.²⁷

Hoofdstuk 3: Elektronische tijdstempel, zegel en aangetekende zending

11. Elektronische tijdstempel- De elektronische tijdstempel is net als de elektronische handtekening op wiskundige wijze verbonden met de inhoud van het document. Dat betekent meteen ook dat, bij het aanbrengen van wijzigingen, de datum van het document verloren gaat. De elektronische tijdstempel voldoet aan de functies²⁸ van het dateren van een document.

economie" van het Wetboek van economisch recht, en houdende invoeging van de definities eigen aan titel 2 van boek XII en van de rechtshandhabingsbepalingen eigen aan titel 2 van boek XII, in de boeken I, XV en XVII van het Wetboek van economisch recht, *BS* 28 september 2016; De Verordening zou sowieso directe werking hebben, en er kan op nationaal niveau niet van afgeweken worden. De bepalingen in de tweede titel van het WER die strijdig zijn met de Verordening, zijn dan ook niet van toepassing. Een uitvoerige bespreking geven over de compatibiliteit van deze nieuwe Belgische wet en de Verordening, zou mij te ver leiden.

²² “Deze verordening is niet van toepassing op de verlening van vertrouwensdiensten die uitsluitend in systemen die gesloten zijn als gevolg van nationaal recht of overeenkomsten tussen een welbepaalde groep deelnemers” (art. 2, tweede lid eIDAS-Verordening).

²³ Zo kunnen partijen in een gesloten systeem, of twee partijen onderling bepalen dat een naam onder een e-mail wel voldoet aan de vereisten van een handtekening.

²⁴ De Belgische wetgever heeft van deze bevoegdheid om een ‘gesloten systeem in gevolge nationale wetgeving’ te maken, gebruik gemaakt en de eIDAS-Verordening grotendeels buitenspel gezet voor vrijwel alle administratieve overheden in de zin van artikel 14 gecoördineerde wetten van de Raad van State (art. 5 § 3 Wet 21 juli 2016 tot uitvoering en aanvulling van de verordening (EU) nr. 910/2014).

²⁵ Art. 25, tweede en derde lid eIDAS-Verordening.

²⁶ Art. 25, eerste lid eIDAS-Verordening.

²⁷ E. VAN MOER, *De eIDAS-Verordening en de impact op het Belgische recht*, masterproef tot het behalen van de graad van master in de rechten, UGent, 2016, 59 (*niet gepubliceerd*); D. GOBERT, “Le règlement européen du 23 juillet 2014 sur l'identification électronique et les services de confiance (eIDAS): évolution ou révolution?”, *RDTI* 2014, 31-35; H. JACQUEMIN, “Principes applicables à tous les services de confiance et au document électronique” in H. JACQUEMIN, *L'identification électronique et les services de confiance depuis le Règlement eIDAS*, Brussel, Larcier, 2016, 136.

²⁸ De datum kan bewijsrechtelijk van belang zijn (bijvoorbeeld om de dekkingsperiode van een verzekering na te gaan), maar kan ook een geldigheidsvereiste uitmaken. Zo moet een eigenhandig testament een datum bevatten om de volgorde van de testamenten te kunnen bepalen en te kunnen nagaan of de testator gezond van geest was. Een notariële akte zonder datum is nietig (art. 114 Notariswet), maar kan wel geherkwalificeerd worden tot een onderhandse akte; W. VAN GERVEN en A. VAN OEVELEN, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2015, 686-687; M. DEMOULIN, “Aspects juridiques de l’horodatage des documents électroniques” in M. DEMOULIN, D.

De eIDAS-Verordening en de Wet van 21 juli 2016 voorzien in een wettelijk kader voor de elektronische tijdstempel. Opnieuw maakt de wetgeving een onderscheid tussen een gekwalificeerde en een niet-gekwalificeerde elektronische tijdstempel. Een gekwalificeerde tijdstempel geniet het vermoeden van juistheid, wat *de facto* een omkering van de bewijslast inhoudt.²⁹ De elektronische tijdstempel geeft geenszins een vaste datum in de zin van artikel 1328 BW.³⁰ De gekwalificeerde elektronische tijdstempel geniet bovendien van wederzijdse erkenning. De niet-gekwalificeerde tijdstempel geniet enkel van het non-discriminatiebeginsel.³¹

12. Elektronische zegel- De elektronische zegel kan enkel geplaatst worden door een rechtspersoon en garandeert zekerheid over de oorsprong en de integriteit van een verzegeld document.³² De techniek die hiervoor kan gebruikt worden is gelijkaardig aan die van de elektronische handtekening. Een gekwalificeerde elektronische zegel houdt een vermoeden van juistheid in en geniet, indien aangemeld, wederzijds erkenning in de andere lidstaten.³³

13. Elektronisch aangetekende zending- Een elektronisch aangetekende zending moet de identiteit van verzender en bestemming verzekeren. Daarnaast moet ook vaststaan dat de inhoud van de zending niet is aangepast (integriteitsfunctie) en moet er zekerheid bestaan omtrent de datum van aanbidding. Tenslotte moet de toegang tot het bericht beperkt blijven tot de bevoegde personen.³⁴ Om hieraan te voldoen, kan de verzender zich aanmelden met een *smart card* om vervolgens een bericht te versturen. Het bericht wordt verzonden naar de bestemming, die het enkel kan openen door zich aan te melden met zijn *smart card*. De datum van aanbidding van de zending wordt geregistreerd.

De eIDAS-Verordening en de wet van 21 juli 2016 hebben voorzien in een wettelijk kader voor de elektronische aangetekende zending. De gekwalificeerde elektronisch aangetekende zending geniet een

GOBERT en E. MONTERO, *Commerce électronique: de la théorie à la pratique*, Brussel, Bruylant, 2003, 50-51; J. BAEL, "Erfrecht, schenkingen, testamenten en een aantal andere materies uit het familiaal vermogensrecht" in J. BAEL, K. BOONE en M. MAUS, *Rechtskroniek voor het notariaat deel 22*, Brugge, die Keure, 2013, 106-107.

²⁹ Art. 41, tweede lid eIDAS-Verordening.

³⁰ Art. XII.25, § 10 WER.

³¹ Art. 41, eerste en derde lid eIDAS-Verordening.

³² Af te leiden uit de definitie van de elektronische zegel, art. 3, 25 eIDAS-Verordening; Overeenkomstig de Belgische wetgeving. Naar Belgisch recht wordt de elektronische zegel van een rechtspersoon gelijkgesteld met een elektronische handtekening. M.i. strookt dit niet met de definitie die aan de elektronische zegel werd gegeven in art. 3, 25 eIDAS-Verordening, waar i.t.t. de elektronische handtekening, de toe-eigeningsfunctie niet (uitdrukkelijk) is opgenomen.

³³ Art. 35 eIDAS-Verordening.

³⁴ F. DE CLIPPELE, "De elektronische aangetekende zending. Hoe stuur ik een olifant per e-mail?", *RW* 2003-2004, 431.

vermoeden van juistheid, maar ditmaal niet van de wederzijdse erkenning.³⁵ De niet-gekwalificeerde elektronisch aangetekende zending geniet van het non-discriminatiebeginsel.³⁶

14. Schematisch- De nieuwe eIDAS-Verordening brengt, schematisch voorgesteld volgende rechtsgevolgen met zich mee.

	Elektronische handtekening	Elektronische zegel	Elektronische tijdstempel	Elektronisch aangetekende zending
Gewoon	Non-discriminatie	Non-discriminatie	Non-discriminatie	Non-discriminatie
Geavanceerd	Non-discriminatie	Non-discriminatie	Non-discriminatie	Non-discriminatie
Gekwalificeerd	- ASSIMILATIE - wederzijdse erkenning	- Vermoeden van juistheid - Wederzijdse erkenning	- Vermoeden van juistheid - Wederzijdse erkenning	- Vermoeden van juistheid - GEEN wederzijdse erkenning

Figuur 2: Schematische voorstelling rechtsgevolgen eIDAS-Verordening³⁷

Hoofdstuk 4: Elektronische archivering

15. Elektronische archivering- Door te archiveren tracht men gegevens en documenten getrouw op te slaan. De documenten en gegevens moeten op eender welk later tijdstip kunnen worden opgevraagd (=stabiliteit), leesbaar blijven en onveranderlijk zijn (= integriteit).³⁸ Bovendien moet niet alleen de inhoud van het document correct bewaard worden. Een gebruiker moet naderhand ook de geplaatste handtekening(en), tijdstempels en zegels kunnen verifiëren.

Vooraleer ik de juridische aspecten van de elektronische archivering uiteenzet, geef ik hieronder een korte bespreking van het onderscheid tussen (i) de klassieke gecentraliseerde databank en (ii) de meer revolutionaire *blockchain*. Zowel bij de centraal beheerde databank als bij de *blockchain* bestaat de mogelijkheid om te voorzien in een systeem waar enkel notarissen gerechtigd zijn documenten toe te

³⁵ Art. 43, tweede lid eIDAS-Verordening.

³⁶ Art. 43, eerste lid eIDAS-Verordening.

³⁷ E. VAN MOER, *De eIDAS-Verordening en de impact op het Belgische recht*, masterproef tot het behalen van graad van master in de rechten, UGent, 2016, 59 (*niet gepubliceerd*).

³⁸ J.L. SNYERS, "De notariële certificatie en de elektronische authentieke akte" in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 406-407.

voegen, maar waar particulieren wel de mogelijkheid hebben hun eigen (en enkel hun eigen) akten te raadplegen.

(i) Centrale databank

16. Centraal systeem met beheerder – Klassiek kennen we een centrale databank, dit impliceert dat er een centraal systeem bestaat dat de informatie opslaat en bewaart. De databankbeheerder staat in voor de toegang tot, het toevoegen en het behoud van de informatie. De verzameling van alle gegevens op één plaats, maakt de databank iets fraudegevoeliger dan een gedecentraliseerd systeem.

In het notariaat bestaat er o.m. het centraal register voor testamenten, onder beheer van de KFBN (zie ook *infra*). Het CRT is een centrale databank, waar notarissen via het *e-notariaat*, gegevens kunnen inbrengen, wijzigen en opslaan. Merk op dat de archivering hier wordt gecombineerd met de techniek van de asymmetrische cryptografie. Enerzijds hebben we een gecentraliseerde databank, anderzijds gebruikt men de techniek van de elektronische identificatie om toegang te krijgen tot de gegevens of de gegevens aan te passen.

(i) Blockchain³⁹

17. Blockchain- De *blockchain* is in principe een gedecentraliseerd systeem. Het is een soort openbare databank van onveranderbare transacties. Alle deelnemers in het netwerk kijken naar dezelfde informatie. Volledige exemplaren van de databank zijn opgeslagen in een zgn. *peer-to-peer* netwerk. De computers in het netwerk voegen informatie en gegevens toe. De technische werking en opbouw van de *blockchain* brengen met zich mee dat de integriteit van de gegevens gewaarborgd is.⁴⁰

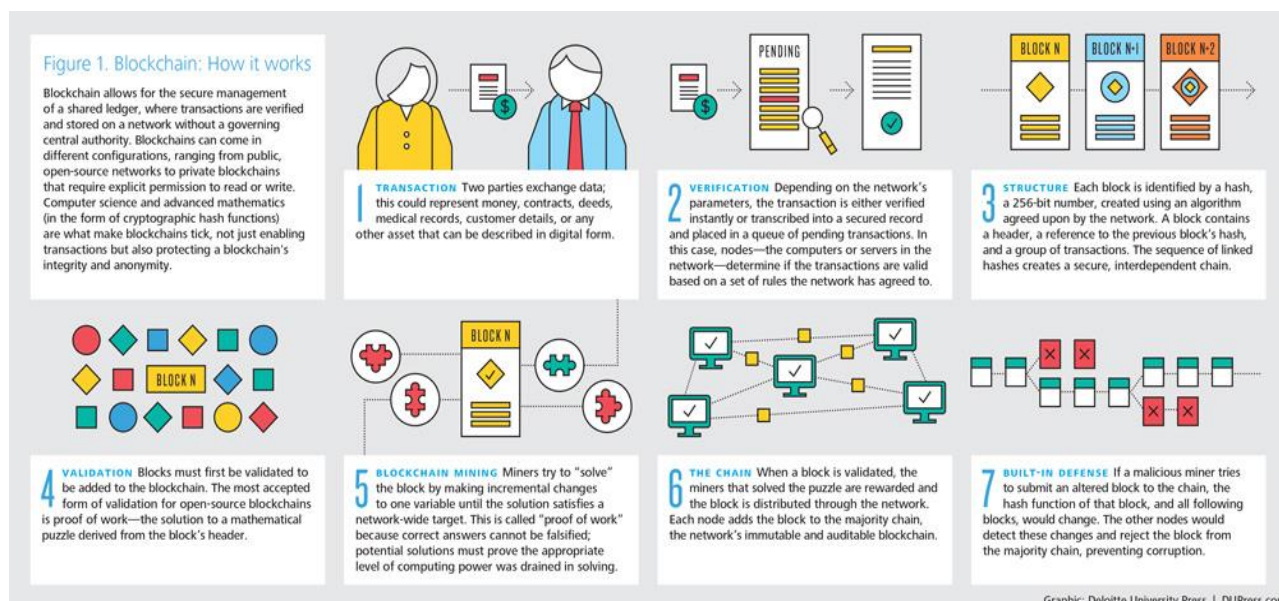
Technisch wordt de opbouw van gegevens vastgelegd in een blok (“*block*” van “*blockchain*”). Dat blok kan allerlei gegevens bevatten, waaronder ook akten. De blokken staan in een onderlinge verhouding met elkaar (de “*chain*” van “*blockchain*”). De derde blok is gebaseerd op de tweede blok, die op zijn beurt is gebaseerd op de eerste blok. Het achteraf wijzigen of wissen van de tweede blok is onmogelijk, zonder ook de derde, de vierde... blok te wijzigen. Om dit te verwezenlijken, gebruikt men opnieuw de techniek van *hashing*. Van de data in elk blok wordt een *hashwaarde* berekend. Wanneer de *hashwaarden* identiek zijn, zijn de data identiek. Elk blok bevat ook een *hash pointer* die verwijst naar het voorgaande blok en naar de locatie van de data, waarin ook de *hashwaarde* van de data is vastgelegd. Gegevens kunnen enkel op het einde worden toegevoegd.⁴¹

³⁹ Voor dit onderdeel een bijzondere dank aan dhr. Matthias VERSTRAETE, burgerlijk ingenieur in de computerwetenschappen, voor het nalezen op informatica-technische fouten.

⁴⁰ J. LINNEMANN, “Juridische aspecten van de (toepassingen van) blockchain”, *Computerr.* 2016, nr. 218, 2.

⁴¹ J. LINNEMANN, “Juridische aspecten van de (toepassingen van) blockchain”, *Computerr.* 2016, nr. 218, 3-4.

18. Grafisch – Grafisch kan de techniek van de *blockchain* als volgt worden voorgesteld:

Figuur 3: Grafische voorstelling blockchain⁴²

Step	Activity
1	Digitally signed transaction initiation
2	Transaction is sent to miner who verifies transaction
3	Transaction is broadcast to all connected nodes as block
4	Network accepts transaction if data is valid
5	Receiver receives the transaction

Figuur 4: Stapsgewijze voorstelling blockchain⁴³

Ook de techniek van de *blockchain* kan worden verbonden met de techniek van de asymmetrische cryptografie (elektronische *eID* of REAL-kaart) om ervoor te zorgen dat enkel bevoegden (bv. notarissen) gegevens kunnen toevoegen aan de blockchain. Het toevoegen van gegevens aan zo een “gedecentraliseerd systeem”, vereist daarnaast een validering van de gegevens door zgn. *miners*. Het valideren is een technisch complex proces, wat veel rekenkracht vergt.⁴⁴ Pas daarna zal het blok in het hele netwerk worden verspreid. Het complexe technische proces en de nodige rekenkracht, maken het systeem duurder.

Hier bestaat de mogelijkheid om terug naar een centraal systeem te koppelen, waar consensus op een centraal niveau wordt bereikt. In dat geval is het de centrale autoriteit (bv. de KFBN) die bepaalt welk

⁴² E. PISCINI, J. GUASTELLA, A. ROZMAN, T. NASSIM, *Blockchain: democratized trust*, <https://dupress.deloitte.com/dup-us-en/focus/tech-trends/2016/blockchain-applications-and-trust-in-a-global-economy.html>, 24 februari 2016.

⁴³ IFOUR-TEAM, *Blockchain - Secured way of transaction*, <http://blog.ifourtechnolab.com/post/2016/10/04/blockchain-a-forward-step-to-secure-transaction>, 4 oktober 2016; X., *Blockchain*, <https://en.wikipedia.org/wiki/Blockchain>, (consultatie op 3 april 2017).

⁴⁴ J. LINNEMANN, “Juridische aspecten van de (toepassingen van) blockchain”, *Computerr*. 2016, nr. 218, 6.

blok het volgende in de *blockchain* wordt.⁴⁵ Voor notarissen kan dit laatste wel een oplossing betekenen, het decentraal karakter van de databank is voor hen niet essentieel. De techniek van de asymmetrische cryptografie en de *hashcode* garanderen de integriteit en onuitwisbaarheid van de gegevens.

19. Juridisch – De wetgever heeft bij wet van 21 juli 2016 een tweede titel toegevoegd aan boek XII van het Wetboek Economisch recht.⁴⁶ Dit deel bevat ook een aantal bepalingen m.b.t. de elektronische archivering, iets wat tot dusver noch nationaal noch internationaal op algemene wijze⁴⁷ geregeld was. De wet maakt, net als de eIDAS-Verordening, een onderscheid tussen gekwalificeerde en niet-gekwalificeerde archiveringsdiensten.⁴⁸ Ze voert naast de mogelijkheid om gekwalificeerd te archiveren, ook de mogelijkheid in om gekwalificeerd te scannen en te bewaren.

20. Substitutie papier naar digitaal- Artikel 1334, tweede lid BW⁴⁹ bepaalt dat wanneer de oorspronkelijke titel niet meer bestaat, de digitale kopie weerlegbaar wordt vermoed dezelfde bewijskracht te hebben als de *onderhandse* akte, wanneer de kopie werd uitgevoerd door een gekwalificeerde archiveringsdienst. Het artikel geeft een mogelijkheid het origineel te scannen en te vernietigen. Toch moet enige voorzichtigheid aan de dag worden gelegd, het scannen kan het moeilijker maken de echtheid van de handgeschreven handtekening na te gaan.⁵⁰

21. Gekwalificeerde elektronische bewaring- Van oorsprong ‘gedematerialiseerde documenten’ kunnen ook op gekwalificeerde wijze gearchiveerd worden. De elektronische gegevens die door middel van een gekwalificeerde elektronische archiveringsdienst worden bewaard, worden geacht zo te zijn bewaard dat ze gevrijwaard worden tegen elke wijziging, behoudens de wijzigingen betreffende de drager of het elektronische formaat ervan.⁵¹ Een wijziging betreffende drager of elektronisch formaat vormt geen probleem. Vanuit de functionele benadering is dat te verklaren, dergelijke migratie is niet

⁴⁵ J. LINNEMANN, “Juridische aspecten van de (toepassingen van) blockchain”, *Computerr* 2016, nr. 218, 6.

⁴⁶ Wet 21 juli 2016 tot uitvoering en aanvulling van de verordening (EU) nr. 910/2014, *BS* 28 september 2016. K.B. 14 september 2016 tot bepaling van de inwerkingtreding van de wet van 21 juli 2016 tot uitvoering en aanvulling van de verordening (EU) nr. 910/2014, *BS* 28 september 2016.

⁴⁷ Er bestonden wel al sectorale bepalingen rond archivering.

⁴⁸ De dienstverleners van het gekwalificeerd elektronisch (scannen en) bewaren, moeten zich aanmelden bij een toezichthoudend orgaan en dienen een conformiteitsbeoordeling te ondergaan; J. DUMORTIER, “Elektronische archivering. Wet van 16 juli 2016 (deel 1)”, *NJW* 130-137; J. DUMORTIER, “Regering wil ‘rijbewijs’ voor digitale bewaring van documenten: bezint eer ge begint”, *Juristenkrant* 2015, afl.320, 12-13; X., “Elektronische archivering”, *Juristenkrant* 2016, afl. 335, 2.

⁴⁹ Gewijzigd bij de wet van 21 juli 2016.

⁵⁰ J. DUMORTIER, “Elektronische archivering. Wet van 21 juli 2016 (deel 2)”, *NJW* 2017, 172.

⁵¹ J. DUMORTIER, “Regering wil ‘rijbewijs’ voor digitale bewaring van documenten: bezint eer ge begint”, *Juristenkrant* 2015, afl. 320, 12-13, Art. XII.25, § 5 WER.

problematisch voor zover de functies van leesbaarheid, stabiliteit en integriteit gewaarborgd zijn.⁵² Hier moet wel opgemerkt worden dat niet alleen de leesbaarheid, stabiliteit en integriteit van het eigenlijke document moet gewaarborgd blijven, maar eveneens van de elektronische handtekeningen, tijdstempels en zegels.

Bovendien zal, wanneer zo een document in een gerechtelijke procedure wordt voorgelegd, nog altijd moeten worden aangetoond dat de eventuele conversie van papier naar digitaal en de bewaring van het digitale stuk zijn gebeurd binnen de limieten van wat is toegelaten. Het wettelijke vermoeden verliest op die manier een stuk van haar waarde.⁵³

22. Verplichting om gekwalificeerd te bewaren?- Artikel XII.25, § 5, lid 3 WER bepaalt nu: *“Onder voorbehoud van de toepassing van de bijzondere wettelijke of reglementaire eisen wordt, wanneer in een wettelijke of reglementaire tekst, uitdrukkelijk een verplichting tot het bewaren van gegevens of documenten wordt opgelegd, gebruik gemaakt van een gekwalificeerde elektronische archiveringsdienst, als de gebruiker van de dienst opteert voor de elektronische weg”*. Deze bepaling is nog niet in werking getreden.

Eender wie een uitdrukkelijke wettelijke verplichting heeft om gegevens te bewaren, en dit elektronisch wenst te doen, zal dus gebruik moeten maken van een gekwalificeerde elektronische archiveringsdienst.⁵⁴ Deze bepaling is bijzonder verregaand.

Zo rust op de notaris in het kader van de witwaswetgeving een uitdrukkelijke wettelijke verplichting tot bewaring van de identiteitsstukken aan de hand waarvan hij de identiteit heeft gecontroleerd.⁵⁵ Hij zal hiervoor, wanneer hij dit elektronisch wenst te doen, gebruik moeten maken van een gekwalificeerde dienst.

DUMORTIER meent dat hier de “Belgische oplossing” wel eens de gangbare praktijk zou kunnen worden. Om het bewijs te leveren dat iets ‘correct elektronisch is bewaard’, zal de bewaarder het document uitprinten om op die manier aan deze bepaling te ontsnappen.⁵⁶

⁵² J.L. SNYERS, “De notariële certificatie en de elektronische authentieke akte” in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 407.

⁵³ J. DUMORTIER, “De elektronische archivering. Wet van 21 juli 2016 (deel 2)”, *NJW* 2017, 172-173.

⁵⁴ J. DUMORTIER, “De elektronische archivering. Wet van 21 juli 2016 (deel 2)”, *NJW* 2017, 174-175.

⁵⁵ Art. 7 Anti-witwaswet.

⁵⁶ *Ibid.*, 176.

Titel II: Digitalisering in het notariaat

Hoofdstuk 1: Bestaande verwezenlijkingen

Afdeling I: Communicatie, databanken, eRegistration en eDepot

23. Communicatie – De digitale revolutie heeft onze manier van communiceren grondig gewijzigd. De brievenpost daalt jaar na jaar.⁵⁷ Ook in het notariaat wint de elektronische manier van communiceren aan belang.

Zo zal het aanvragen van een hypotheekstaat slechts bij uitzondering per gewone brief gebeuren. De hypotheekkantoren aanvaarden (en verkiezen) aanvragen via e-mail. Dit verloopt sneller en efficiënter. Ook voor het aanvragen van de stedenbouwkundige informatie doet het notariaat beroep op de elektronische communicatie. Verschillende gemeenten voorzien ook in een softwareprogramma (e-Loket), waar men zich kan aanmelden met de eID om zo de gegevens op te vragen.⁵⁸

Soms zal een betrokken dienst (bv. bankdienst) enkel communiceren via mail, wanneer de notaris of zijn medewerker het beveiligd e-mailadres (belnot-adres) gebruikt.

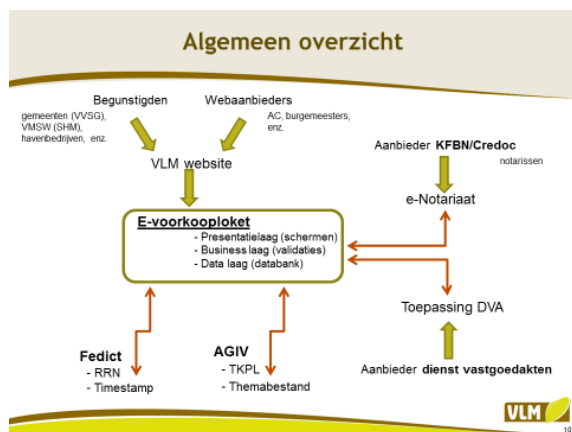
24. Dossierbeheer en e-notariaat – Uiteraard beperkt de digitalisering zich niet tot het versturen van e-mails of het online opvragen van informatie. In de voorbije decennia werden softwareprogramma's op maat van het notariaat ontwikkeld, zoals bv. *Acta Libra of Super Medewerker*. Deze software staat de kantoren bij in hun dossierbeheer. De Koninklijke Federatie van het Belgische Notariaat lanceerde daarnaast het portaal 'e-notariaat'. Het portaal beheert de toegang tot informatie, communicatie, applicaties en data. Tussen de notariaatssoftwarepakketten en het e-notariaat bestaat een directe link en een perfecte integratie.

Zo kan de aanvraag tot een handlichting volgens een gestandaardiseerde procedure verlopen. De gebruiker van het e-notariaat doorloopt een model, waarbij deze de noodzakelijke gegevens van het krediet invult. De gebruiker krijgt een bevestigingsmail van de aanvraag tot handlichting, en e-notariaat zorgt voor de communicatie met de betrokken bankdienst. Deze dienst kan dan daarna zijn akkoord rechtstreeks mailen naar de gebruiker. Die laatste plaatst de e-mails, met hulp van de notariaatssoftware, in het betrokken dossier.

⁵⁷ Gelukkig ziet Bpost het verlies van de brievenpost gecompenseerd door de pakjesafdeling; X., *Brievenpost van Bpost daalt steeds sneller*, <http://www.tijd.be/ondernemen/diensten/Brievenpost-van-Bpost-daalt-steeds-sneller/9829396>, 9 november 2016.

⁵⁸ Dit is bijvoorbeeld het geval in Sint-Niklaas; <https://www.sint-niklaas.be/leefomgeving/ruimtelijke-ordening/aanvraag-toegang-notaris-immokantoor>.

25. Combinatie e-notariaat en andere diensten – De integratie van de informatie gaat vaak ook een stap verder. Zo zal een gebruiker via het e-notariaat toegang hebben tot het e-voorkooploket, maar de toegang tot het loket is niet beperkt tot de gebruikers van het e-notariaat. Ook andere (administratieve) diensten, die ofwel begunstigde zijn ofwel aanbieders, hebben toegang tot het e-Voorkooploket. Ook het Centraal Register voor beslagberichten, ingericht door de nationale Kamer van gerechtsdeurwaarders, is toegankelijk via het e-notariaat.⁵⁹ Hetzelfde geldt voor het kadaster.⁶⁰

Figuur 5: Algemeen overzicht aanbieders en begunstigen e-Voorkooploket⁶¹

26. Toekomst – Naar de toekomst toe zullen een aantal nieuwe databanken het levenslicht zien die de wisselstroom van informatie tussen het notariaat en de verschillende overheden verder optimaliseren.

Een eerste project is de woningpas, dat als uniek digitaal paspoort voor elke wooneenheid in eerste instantie de energieprestatie, het eventueel beschikbare renovatieadvies en alle investeringen zal bijhouden.⁶² Een tweede project is het digitaal gebouwenregister, dat informatie over alle gebouwen op het Vlaamse grondgebied in één register zal verzamelen. Het biedt een unieke identificatie van gebouwen en van gebouweenheden zoals appartementen en winkels en zal zorgen voor een efficiëntere

⁵⁹ K.B. 7 december 2010 houdende uitvoering van hoofdstuk *Ibis* van de eerste titel van het vijfde deel van het Gerechtelijk Wetboek betreffende het centraal bestand van berichten van beslag, delegatie, overdracht, collectieve schuldenregeling en protest, BS 17 december 2010.

⁶⁰ CREDOC, *Opzoeking kadaster. Handleiding 1.1 – januari 2012*, beschikbaar via e-notariaat, 9; X., *Het kadaster online*, http://www.kadaster.be/Kadaster/Het_kadaster_online, (consultatie op 2 mei 2017).

⁶¹ VLM, *Demo voor aanbieders van voorkooprechten*, <https://www.vlm.be/nl/themas/evoorkooploket/vragenoverinloggen/Paginas/default.aspx>, (consultatie 3 maart 2017).

⁶² VLAAMS ENERGIEAGENTSCHAP, *Draft productnota Woningpas Light*, http://www.energiesparen.be/sites/default/files/atoms/files/Draft%20productnota%20woningpas_december%202016.pdf, 9 december 2016

doorstroming van bouwgerelateerde informatie naar alle betrokken partijen. Het wordt een authentieke gegevensbron.⁶³

27. Databanken ingericht door KFBN – De Koninklijke Federatie van het Belgische Notariaat beheert ook een aantal databanken zelf. De databanken geven de mogelijkheid gegevens te registreren, rechtstreeks opzoekingen uit te voeren of aanvragen tot verbetering of annulatie te verzenden naar de KFBN. De notarissen staan zelf in voor de gegevens die ze invoeren.

In eerste instantie gaat het om het Centraal Register voor samenlevings- en huwelijksovereenkomsten (CRH) en het Centraal Register voor testamenten (CRT). Er bestaat een directe link tussen beide databanken wat betreft de impact van een huwelijksovereenkomst op de nalatenschap van de betrokken partijen. De notarissen (en hun medewerkers) kunnen hierin opzoekingen verrichten en passen de databank aan bij wijziging van de gegevens. Zowel het CRH als het CRT zijn authentieke gegevensbronnen.⁶⁴

De databanken bevatten enkel *zgn. metagegevens*⁶⁵, de gebruikers kunnen enkel afleiden of er voor een persoon een huwelijksovereenkomst of een samenlevingsovereenkomst bestaat, voor welk stelsel ze desgevallend hebben gekozen en of er een wijzigingsakte bestaat.⁶⁶ De akten zelf zijn niet via de databank te raadplegen. Naast notarissen hebben o.m. ook gerechtsdeurwaarders en overheden toegang tot de informatie in het CRH. De tegenwerpelijheid van huwelijkscontracten en wijzigingsakten tegenover derden is ook verbonden aan de inschrijving ervan in het CRH.⁶⁷

De gegevens opgenomen in het CRT zijn tijdens het leven van de beschikker daarentegen enkel toegankelijk voor de beschikker zelf. Na het overlijden van de beschikker kan eenieder na voorlegging van een uittreksel uit de overlijdensakte of enig ander document waaruit het overlijden blijkt de in het register opgenomen gegevens raadplegen door middel van de door de Koninklijke Federatie van het

⁶³ VLAAMSE OVERHEID, *Waarom een gebouwenregister*, <https://overheid.vlaanderen.be/Gebouwenregister-Aanleiding>, (consultatie 2 maart 2017).

⁶⁴ KB 25 september 2016 houdende het beheer van het centraal register van testamenten en het centraal register van huwelijksovereenkomsten, BS 10 oktober 2016.

⁶⁵ Zo bevat het CRT volgende gegevens: 1° Van de beschikker : a) Naam en voorna(a)m(en); b) Identificatienummer; c) Geboortedatum en -plaats; d) Adres of opgegeven woonplaats; 2° De aard en de datum van de akte, bedoeld in artikel 3; 3° De identificatie van de notaris, of de met openbaar gezag beklede autoriteit of persoon die de akte heeft verleden of in bewaring heeft genomen; 4° In voorkomend geval de NABAN-referentie van de akte; 5° In voorkomend geval de plaats en datum van overlijden (art. 6 § 2 K.B. 25 september 2016 houdende het beheer van het centraal register van testamenten en het centraal register van huwelijksovereenkomsten).

⁶⁶ X., *Woordenboek*, <https://www.notaris.be/woordenboek/C/crh-centraal-register-van-huwelijksovereenkomsten>, (consultatie 15 maart 2017),

⁶⁷ S. DEVOS, “De recente wijziging van de bekendmaking van huwelijksvermogensstelsels, wettelijke samenwoningsovereenkomsten, wijzigingsakten en vonnissen en arresten daarover”, *T.Not.* 2015, 814.

Belgisch Notariaat ontwikkelde toepassing.⁶⁸ Het blijft wel een gesloten systeem en valt m.i. niet onder de eerder besproken wet van 21 juli 2016 inzake archivering.

Ook het Centraal Register van Verklaringen, waarin de gegevens tot aanwijzing van een vertrouwenspersoon of een bewindvoerder staan geregistreerd, en het Centraal Register voor lastgevingsovereenkomsten, waar de volmachten als buitengerechtelijke bescherming worden geregistreerd, staan onder het beheer van de KBFN. Voor deze Centrale Registers werkt de Federatie samen met FEDICT en FOD Binnenlandse Zaken, op die manier is er een link voorzien met het Rijksregister.⁶⁹

28. *eRegistration en eDepot*– Sinds 2014 gebeurt ook de registratie van de akten op het registratiekantoor,⁷⁰ de overschrijving, inschrijving en kantmelding op het hypotheekkantoor⁷¹ en de communicatie naar VLABEL digitaal. Een afschrift en eventuele bijlagen worden geüpload en ondertekend door de notaris. Het systeem beslist zelf, aan de hand van ‘de aangeduide vakjes’ naar welke diensten de informatie wordt doorgestuurd.

Vennootschapsakten moet de notaris bij letterlijk uittreksel bekend maken in de bijlagen tot het Belgisch staatsblad, en hij moet het vennootschapsdossier neerleggen op de griffie.⁷² Ook hier is voorzien in een elektronisch systeem, nl. *eDepot*. Het systeem voorziet in een automatische verzending naar zowel de KBO, het Belgisch staatsblad als de griffie. Het valt te betreuren dat de statutenwijzigingen tot dusver niet via *eDepot* verstuurd kunnen worden.

Afdeling II: *Notaclick*

29. *Notaclick?* – Niet elk project inzake digitalisering is succesvol gebleken, zo getuige ook het zeer beperkt gebruik van het platform “*Notaclick*”. *Notaclick*⁷³ is het online platform aangaande de openbare verkoop van onroerende goederen.⁷⁴ Via *Notaclick* kan een kandidaat-koper informatie

⁶⁸ Art. 9 K.B. 25 september 2016 houdende het beheer van het centraal register van testamenten en het centraal register van huwelijksvereenkomsten, *BS* 10 oktober 2016.

⁶⁹ Art. 2 K.B. 31 augustus 2014 houdende vaststelling van de regels inzake oprichting, beheer en raadpleging van het centraal register van lastgevingsovereenkomsten met het oog op het regelen van een buitengerechtelijke bescherming en van het centraal register van verklaringen betreffende de aanwijzing van een bewindvoerder of vertrouwenspersoon, *BS* 2 september 2014; deze systemen zijn gesloten in de zin van de wet van 21 juli 2016; J. DUMORTIER, “Elektronische archivering. Wet van 16 juli 2016 (deel 1)”, *NJW* 130-137.

⁷⁰ L. WEYTS, *Algemeen deel. De Notariswet*, Mechelen, Kluwer, 2015, 248.

⁷¹ Art. 2 Hyp.W; *Ibid.*

⁷² Art. 67 W.Venn.; *Ibid.*

⁷³ www.notaclick.be

⁷⁴ De notaris heeft een monopolie op het openbaar verkopen van onroerende goederen (art. 1 Notariswet). Bij arrest van 9 juni 2016 heeft het Hof van Cassatie dat monopolie nog eens uitdrukkelijk bevestigd. Het Hof gaf hierbij ook meteen een betere invulling van het begrip ‘openbare verkoop’, en baseerde zich hiervoor op de definitie van

inwinnen over het goed en (bindende)⁷⁵ biedingen uitbrengen. De toepassing laat ook toe om de andere biedingen te volgen.⁷⁶ De gebruikers melden zich aan met hun elektronische identiteitskaart en pincode. Ze kunnen twee biedstrategieën hanteren: ofwel bieden ze eenmaal, ofwel geven ze voorafgaandelijk een bepaald plafond in, de toepassing zal dan automatisch bieden tot dat maximale bedrag.⁷⁷ De notaris kan ook een klassieke openbare verkoop organiseren en daarnaast de mogelijkheid bieden om gelijktijdig online via *Notaclick* biedingen uit te brengen.⁷⁸

30. Volmacht- In de eerste fase van de openbare verkoop, het toewijzingsproces, stelt de notaris op authentieke wijze het hoogste en het laatste bod vast. In een tweede fase, wanneer de verkoper beslist om het goed niet in te houden, maakt de notaris een proces-verbaal van toewijzing op.⁷⁹ De noodzakelijke identificatie van partijen en de authenticiteit van de vaststelling van het hoogste bod en het proces-verbaal van toewijzing, leiden bij online biedingen tot een verplichting van voorafgaande registratie van de kandidaat-kopers bij de notaris. Op dat moment zal de kandidaat-koper kennis nemen van de verkoopsvoorwaarden en desgevallend een authentieke volmacht ondertekenen om zijn (later uitgebracht)⁸⁰ elektronisch bod te laten bekrachtigen.⁸¹ De lasthebber zal niet enkel het proces-verbaal van toewijzing ondertekenen, maar zal tevens het elektronisch bod fysiek bevestigen wanneer dit het hoogste en het laatste bod is.⁸² De verkoop die op deze wijze tot stand komt, is geen verkoop op afstand.

31. Persoonlijke visie- Dit systeem doet op geen enkele manier afbreuk aan de bestaande formele vereisten inzake openbare verkoop en authenticiteit. Wel impliceert het gebruik van een volmacht een extra kostprijs voor de kandidaat-koper, nog voor hij zekerheid heeft dat hij het hoogste bod uitbrengt

het Comité voor Studie en Wetgeving. Een vrijwillige openbare verkoop is een verkoop waarbij (i) een publiek fysiek of virtueel wordt samengebracht, (ii) waar concurrentiële biedingen plaatsvinden. Waar de ene beider kennis heeft van het bod van de andereieder, zonder dat deze noodzakelijk op de hoogte is van deze laatste zijn identiteit en (iii) waar het goed aan de hoogsteieder zal worden toegewezen, toegewezen onder opschortende voorwaarde van de afwezigheid van een hoger bod of dat het zal worden ingehouden; Cass. 9 juni 2016, *T.Not.* 2016, 481-497.

⁷⁵ Het bindend karakter van de bieding is essentieel om van een openbare verkoop te spreken. Wanneer de biedingen niet-bindend zijn, en enkel een basis vormen om te onderhandelen, is aan de derde voorwaarde (toewijzing aan de hoogsteieder) niet voldaan. Zo oordeelde ook het Hof van Beroep te Antwerpen over de site eenmaal-andermaal.be; Antwerpen 5 maart 2012, *T.App.* 2012, 35.

⁷⁶ Dit maakt de biedingen concurrentieel.

⁷⁷ D. MICHIELS, “De openbare verkoop van vastgoed: ook via internet?” (noot onder Cass. 9 juni 2016), *T.Not.* 2016, 705-706.

⁷⁸ In dat laatste geval zal een medewerker van de notaris de fysieke biedingen ingeven via *Notaclick*. Op die manier blijft gegarandeerd dat de biedingen concurrentieel verlopen tussen de fysiek aanwezige en de online kandidaat-kopers. De concurrentiële biedingen zijn essentieel om van een openbare verkoop te kunnen spreken. Men moet niet op de hoogte zijn van de identiteit van de wederpartij, maar men moet wel weten welke bedragen worden geboden. Dit is ook bevestigd door Cass. 9 juni 2016.

⁷⁹ D. MICHIELS, , “De openbare verkoop van vastgoed: ook via internet?” (noot onder Cass. 9 juni 2016), *T.Not.* 2016, 705-706; M. DE POTTER DE TEN BROECK en L. SPELTINCX, “Het begrip openbare verkoop in een modern jasje”, *Not.Fisc.M.* 2016, 314-319.

⁸⁰ Na de ondertekening van de volmacht kan de kandidaat-koper verder gaan met bieden.

⁸¹ D. MICHIELS, “De openbare verkoop van vastgoed: ook via internet?” (noot onder Cass. 9 juni 2016), *T.Not.* 2016, 706.

⁸² D. MICHIELS, “De openbare verkoop van vastgoed: ook via internet?” (noot onder Cass. 9 juni 2016), *T.Not.* 2016, 706.

of dat de verkoper wel daadwerkelijk overgaat tot toewijzing van het goed.⁸³ Dit gaat ten koste van de efficiëntie van het systeem. Toch is de identiteitscontrole essentieel om de authenticiteit van het vaststellen van het hoogste bod te waarborgen, bovendien strekt de controle er ook toe om *o.m.* het huwelijksvermogensstelsel, de (feitelijke) wilsbekwaamheid... na te gaan. *Notaclick* aanwenden zonder gebruik van een volmacht, vereist *de facto* de mogelijkheid van een notariële akte op afstand. In welke mate dit mogelijk is, behandel ik verder in deze masterproef.

Hoofdstuk 2: Projecten

32. Inleiding –Het notariaat tracht een pionier te zijn in de verdere informatisering van het gerechtelijk landschap.⁸⁴ In het licht hiervan, bespreek ik hieronder de recente Potpourri-wetten en hun (verwachte) impact op het notariaat. Vervolgens behandel ik notariële akte op gedematerialiseerde drager en de Notariële Aktebank.

Afdeling I: Potpourri

33. Potpourri-wetten – Met de Potpourri wetten beoogt minister van Justitie Koen Geens een aantal doestellingen van het Justitieplan te realiseren. Het plan beoogt minder talrijke en meer efficiënte burgerlijke procedures en efficiënt functionerende justitiediensten.⁸⁵ Intussen hebben vijf Potpourri-wetsontwerpen vorm gekregen, en zijn de eerste drie al (deels) in werking getreden.⁸⁶ Van belang voor het notariaat is, (Onderafdeling 1) de wetgeving omtrent de communicatie tussen de verschillende actoren van Justitie, (Onderafdeling 2) de invoering van een Centraal erfrechtregister en (Onderafdeling 3) de mogelijkheid om notariële akten te verlijden vanuit twee notariskantoren via videoconferentie.

Onderafdeling 1: Potpourri I – communicatie tussen verschillende actoren Justitie

34. Communicatie- Tot bevordering van de elektronische communicatie tussen de verschillende actoren van Justitie, voegde Potpourri I een nieuw artikel 32ter Ger.W. in.

⁸³ Een notariële volmacht kost al snel 200 EUR.

⁸⁴ Persbericht minister van Justitie Koen Geens, *Notariaat: partner in digitalisering justitie*, <https://www.koengeens.be/news/2016/06/03/notariaat-partner-in-digitalisering-justitie>, 3 juni 2016.

⁸⁵ FOD JUSTITIE, *Het justitieplan. Een efficiëntere justitie voor meer rechtvaardigheid*, https://cdn.nimbu.io/s/1jn2gqe/assets/Plan_justitie_18maart_NL.pdf, 18 maart 2015.

⁸⁶ Persbericht minister van Justitie Koen Geens, *Notariaat: partner in digitalisering justitie*, <https://www.koengeens.be/news/2016/06/03/notariaat-partner-in-digitalisering-justitie>, 3 juni 2016.

“Elke kennisgeving of mededeling aan of neerlegging bij de hoven of rechtbanken, het openbaar ministerie, diensten die afhangen van de rechterlijke macht, met inbegrip van de griffies en parketsecretariaten, of andere openbare diensten, of elke kennisgeving of mededeling aan een advocaat, een gerechtsdeurwaarder of een notaris, door de hoven of rechtbanken, het openbaar ministerie, diensten die afhangen van de rechterlijke macht, met inbegrip van de griffies en parketsecretariaten, of andere openbare diensten, of door een advocaat, een gerechtsdeurwaarder of een notaris, kan gebeuren door middel van het informaticasysteem van Justitie dat door de Koning wordt aangewezen.

De Koning bepaalt de nadere regels van dat informaticasysteem, waarbij de vertrouwelijkheid en effectiviteit van de communicatie worden verzekerd. Het gebruik van het voormelde informaticasysteem kan door de Koning aan de instanties, diensten of actoren vermeld in het eerste lid of sommigen onder hen worden opgelegd.

De Koning kan de toepassing van deze bepaling bij besluit, vastgesteld na overleg in de Ministerraad, uitbreiden tot andere instellingen en diensten.”

Deze bepaling beoogt de elektronische communicatie tussen de verschillende actoren van Justitie te bewerkstelligen en zelf verplicht te stellen. Ook het notariaat zal meestappen in dit verhaal vanaf het najaar van 2017.⁸⁷ De bepaling heeft uitsluitend betrekking op de communicatie tussen de verschillende actoren onderling, niet op de communicatie tussen de rechtszoekende en de actoren van Justitie. Voor niet-professionele deelnemers blijft de klassieke weg behouden.⁸⁸

35. e-Box en e-Deposit- De wetgever maakt een onderscheid tussen de *e-Box* en de *e-Deposit*. Voor notarissen is enkel het systeem van *e-Box* van belang.⁸⁹

*Voor de notarissen valt o.m. te denken aan de communicatie in het kader van de vereffening-verdeling, het onroerend beslag en het meedelen van de verkoopvoorwaarden in het kader van de openbare verkoop van een onroerend goed van een onbekwame.*⁹⁰

⁸⁷ A. KEEREMAN en R. BOONE, “Stap voor stap naar een echte digitale justitie”, *Juristenkrant* 2017, afl. 346, 8; Persbericht minister van Justitie Koen Geens, *Notariaat: partner in digitalisering justitie*, <https://www.koengeens.be/news/2016/06/03/notariaat-partner-in-digitalisering-justitie>, 3 juni 2016..

⁸⁸ P. TAELEMAN, “Potpourri en het notariaat” in A. WYLLEMAN (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat deel 29*, Brugge, die Keure, 2016, 53.

⁸⁹ Art. 1, 1° en art. 2 KB 16 juni 2016 houdende de elektronische communicatie overeenkomstig artikel 32ter van het Gerechtelijk Wetboek, BS 22 juni 2016; Het systeem van de *e-Deposit* strekt ertoe de neerlegging van de conclusies, van het memorie en de stukken in de zin van artikel 736 en volgende Gerechtelijk Wetboek op elektronische wijze te laten geschieden. Het systeem van de *e-Box* doelt op alle andere communicatie op elektronische wijze tussen afzender en bestemming.

⁹⁰ Strikt gezien zou de *e-Box* ook de communicatie tussen notarissen onderling kunnen ondersteunen. Nu gebeurt die communicatie vaak ook al digitaal. De techniek van de *e-Box* is duurder en complexer in vergelijking met een gewone e-mail.

36. Elektronische aangetekende zending- De communicatie via de *e-Box* stoelt op de techniek van de elektronisch aangetekende zending.⁹¹ Artikel 3 van het uitvoeringsbesluit verwijst ook uitdrukkelijk naar de functies van de elektronische aangetekende zending.⁹² Zoals eerder aangeduid⁹³ moeten (i) de identiteit van zowel verzender als bestemming, (ii) de integriteit en (iii) de datum van aanbidding vaststaan.

37. Praktisch - Hoewel het uitvoeringsbesluit uitgaat van een technologieneutraal standpunt⁹⁴, zal in de praktijk de techniek van de asymmetrische cryptografie worden toegepast.⁹⁵ De gebruikers zullen werken met een *smart card* (o.m. de *e-ID* of de REAL-kaart) en een pincode om zich aan te melden en berichten te versturen en te ontvangen.

Eens ingelogd zal de gebruiker de status van de verzonden berichten kunnen achterhalen. De status ‘verzonden’ geldt als verzendbewijs in hoofde van de afzender, de status ‘ontvangen’ geldt als ontvangstbewijs in hoofde van de afzender en de bestemming.⁹⁶ De *e-Box* heeft volgens de wetgever als voordeel dat vaststaat dat de elektronische post bij de betrokkene is toegekomen en niet louter is aangeboden.

Eerst maakte de wetgever een onderscheid tussen drie statussen, “verzonden”, “ontvangen” en “geopend”. Op advies van de Raad van State is de status “geopend” geschrapt, temeer omdat de opening van een verzonden stuk geen voorwaarde is voor de regelmatigheid van de verzending en omdat het een disproportionele gegevensverwerking zou betekenen.⁹⁷

Toch is hier een lacune te ontdekken. De aanbidding (bij een klassieke aangetekende zending) maakt de bestemming erop attent dat er belangrijke briefwisseling is. Dit ontbreekt bij de (gekwalficeerde) elektronische aangetekende zending.⁹⁸ De bestemming moet zich (actief) aanmelden met de *eID* en

⁹¹ Op te merken is dat de ‘gemeenrechtelijke’ regelgeving van de eIDAS-Verordening niet van toepassing is, daar het hier gaat om een gesloten systeem.

⁹² Art. 3 KB 16 juni 2016 houdende de elektronische communicatie overeenkomstig artikel 32ter van het Gerechtelijk Wetboek, BS 22 juni 2016.

⁹³ Zie *supra* randnummer 13.

⁹⁴ Verslag aan de Koning bij het KB 16 juni houdende de elektronische communicatie overeenkomstig artikel 32ter van het Gerechtelijk Wetboek, BS 22 juni 2016.

⁹⁵ Minstens tot een nieuwe/betere techniek zich aanbiedt.

⁹⁶ Art. 4 KB 16 juni 2016 houdende de elektronische communicatie overeenkomstig artikel 32ter van het Gerechtelijk Wetboek, BS 22 juni 2016.

⁹⁷ Het systeem geeft niet weer wanneer een bericht ook effectief gelezen is. Ook bij een klassieke aangetekende zending, tekent men voor ontvangst, maar gaat men niet na of iemand de inhoud van de zending ook daadwerkelijk heeft gelezen.

⁹⁸ Het is allicht daarom dat de wetgever er bij de wet van 21 juli 2016 voor heeft geopteerd dat de gekwalficeerde aangetekende zending ‘enkel van toepassing is als de bestemming daarvoor kiest’. Dit vereist eigenlijk een voorafgaande overeenkomst tussen twee partijen, waarbij zij (in geval van wanprestatie of andere problemen) een *elektronische* aangetekende zending verkiezen boven de klassieke. Dat is op zijn beurt dan weer strijdig met artikel 2 eIDAS-Verordening die de Verordening enkel toepasselijk maakt op *open* systemen.

zal pas dan de berichten in de *Inbox* vinden. Dit probleem stelt zich minder in het kader van de *e-Box*. Van professionele actoren van Justitie kan worden verwacht dat zij zeer regelmatig hun *Inbox* controleren.

Daarnaast voorziet artikel 3 van het uitvoeringsbesluit ook in de nood van de afzender om bij eventuele betwisting het bewijs te kunnen leveren dat hij de gegevens conform heeft verzonden. Daarmee verbonden moeten zowel de afzender als de bestemming op de hoogte worden gebracht van eventuele systeemfouten. Bij het disfunctioneren van het *e-box* netwerk, krijgen de gebruikers een melding. De registratie van de tijdstippen waarop systeemfouten verhinderen dat er wordt verzonden of ontvangen, kan worden ingeroepen als bewijs van overmacht (art. 5 Uitvoeringsbesluit).

Tenslotte voorziet artikel 3 van het uitvoeringsbesluit in een verplichte bewaringstermijn van 30 jaar. Hoe deze technisch moet gerealiseerd worden bepaalt het besluit niet.⁹⁹

38. Complementariteit bestaande wetgeving- In bepaalde wetgeving was de mogelijkheid van elektronische communicatie tussen actoren van Justitie al voorzien, zo ook m.b.t. de communicatie tussen de notaris-vereffenaar en de raadslieden van de partijen in een gerechtelijke vereffening-verdeling.¹⁰⁰ De wetgever heeft het in deze gevallen telkens over: “*gewone brief, fax of elektronische post*”. Het gebruik van de *e-Box*, wat neerkomt op een elektronische aangetekende zending, volstaat *a fortiori* als elektronische post. Omgekeerd kan men zich wel de vraag stellen of het na de invoering van het *e-Box* systeem nog mogelijk of wenselijk is de communicatie tussen de notaris-vereffenaar en de raadslieden te laten verlopen via gewone e-mail. M.i. moet dit kunnen.

Onderafdeling 2: Potpourri V - Centraal erfrechtregister

39. Centraal erfrechtenregister- Potpourri V voorziet in de invoering van een centraal erfrechtregister.¹⁰¹ Deze databank, onder het beheer van de KFBN, zal de akten en attesten van erfopvolging die gemaakt zijn door een notaris, de verklaringen van verwerping en de verklaringen van aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving, evenals de uitgegeven Erfrechtverklaringen bevatten. Net als bij de andere databanken ingericht door de KFBN (CRT, CRH...), zal het register enkel metagegevens bevatten en de coördinaten van de bevoegde notaris (“bevoegde autoriteit” in

⁹⁹ M.i. maakt het een gesloten systeem uit en is de gemeenrechtelijke wetgeving inzake elektronische archivering niet van toepassing. Toch is er een *uitdrukkelijke* wettelijke verplichting tot bewaren. Het illustreert (nogmaals) de grote onduidelijkheid die bestaat in de gemeenrechtelijke regelgeving. De wetgever heeft zich bovendien schuldig gemaakt aan een *verkeerde* omzetting van een direct werkende Verordening. Zie *supra* randnummers 19-22.

¹⁰⁰ P. TAELEMAN, “Potpourri en het notariaat” in A. WYLLEMAN (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat deel 29*, Brugge, die Keure, 2016, 54; art. 1215, § 1, tweede lid en § 2, art. 1216, § 2 en § 4, 1219, 1223, § 1, tweede lid en § 3, vierde lid en §6, eerste lid en 1226, § 1 en § 4, zevende lid Ger.W.

¹⁰¹ A. KEEREMAN en R. BOONE, “Stap voor stap naar een echte digitale justitie”, *Juristenkrant* 2017, 9.

termen van de Erfrechtverklaring) weergeven. Het centraal erfrechtregister zal het voorwerp uitmaken van een nieuw hoofdstuk VII, ingevoegd in boek III, titel I van het Burgerlijk Wetboek, die de nieuwe artikelen 892/1 tot 892/7 BW zal bevatten.¹⁰²

40. Europese erfrechtverklaring- Dit register kadert ook in de invoering van de Europese Erfrechtverklaring.¹⁰³ Dit document kan worden gebruikt door erfgenamen, legatarissen, testamentuitvoerders en beheerders van de nalatenschap die zich in een andere lidstaat moeten kunnen beroepen op hun hoedanigheid, of de eraan verbonden rechtspositie, rechten en bevoegdheden moeten kunnen aantonen.¹⁰⁴ De notaris is in het licht van deze Erfrechtverklaring aangeduid als bevoegde autoriteit voor de afgifte van de verklaringen. Naast de afgifte, komen ook correcties, wijzigingen en intrekkingen na een bezwaar tegen de Europese erfrechtverklaring in het register terecht.

41. Verklaringen verwerping en aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving- De verklaring van verwerping en de verklaring van aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving zullen in de toekomst enkel¹⁰⁵ kunnen gebeuren ten overstaan van de notaris. De griffier zal ter zake geen enkele bevoegdheid meer hebben. Het doel van deze bepaling bestaat erin de werklast voor de griffies in te perken, opdat zij zich kunnen concentreren op hun kerntaken.¹⁰⁶ Daarnaast is de notaris beter geplaatst de betrokkenen (uitgebreid) te informeren over de gevolgen van hun rechtskeuze, wat bijdraagt tot de rechtszekerheid.

Naar vigerend recht wordt de verwerping of de aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving bekend gemaakt in een register bijgehouden bij de rechtbank van eerste aanleg (huidige artt. 784 en 793 BW). De verklaringen tot aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving worden bovendien ook gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad, opdat de schuldeisers en de legatarissen hun rechten zouden kunnen doen gelden (art. 793, tweede en derde lid BW).

¹⁰² Artt. 117 en 118 Wetsontwerp 16 januari 2017, *Parl.St.* Kamer 2259/001.

¹⁰³ E. GOOSSENS, “De afgifte van de Europese erfrechtverklaring: een draaiboek voor de notaris”, *Notamus* 2015, 44. Op lange termijn is er in Europa het doel om een Europees register voor Europese erfrechtverklaringen en corresponderende nationale instrumenten te voorzien; E. GOOSSENS en A.L. VERBEKE, “De procedurele aspecten van de Europese erfrechtverklaring” in B. ALLEMEERSCH en T. KRUGER (eds.), *Handboek Europees Burgerlijk Procesrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2015, 284-285.

¹⁰⁴ EUROPESE COMMISSIE, *Europese e-justice portaal: Erfenissen*, https://e-justice.europa.eu/content_succession-166--maximize-nl.do, (consultatie 6 mei 2017); artt. 117 en 118 Wetsontwerp Potpourri V.

¹⁰⁵ Op heden is het mogelijk de verklaring af te leggen zowel bij de notaris, als op de griffie van de rechtbank van eerste aanleg van arrondissement waar de erfenis is opengevallen. (art. 784 j° ar. 793 BW).

¹⁰⁶ Persbericht minister van Justitie Koen Geens, *Notariaat: partner in digitalisering justitie*, <https://www.koengeens.be/news/2016/06/03/notariaat-partner-in-digitalisering-justitie>, 3 juni 2016; P. TAELEMAN, “Potpourri en het notariaat” in WYLLEMAN A. (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat deel 29*, Brugge, Die Keure, 2016, 46.

Het register gehouden op de griffie van de rechtbank van eerste aanleg zal enkel blijven bestaan voor de reeds afgelegde verklaringen.¹⁰⁷ Voor de nieuwe verklaringen voorziet de wetgever stapsgewijs in een nieuw publiciteitsregime. In een eerste fase zal de bekendmaking, zowel voor de verwerping als voor de aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving, gebeuren via het Belgisch Staatsblad.¹⁰⁸ In een tweede fase zal de bekendmaking gebeuren in het centraal erfrechtenregister.¹⁰⁹ Voor de akten houdende aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving, voorziet de wetgever naast de bekendmaking in het erfrechtenregister, nog steeds in een publicatie in het Belgisch Staatsblad. Het mechanisme van de bekendmaking in het Belgisch Staatsblad versterkt het mechanisme van registratie in het centraal erfrechtenregister.¹¹⁰

De uitsluitende bevoegdheid van de notaris en het nieuwe publiciteitsregime, betekenen ook dat de verklaringen voortaan verplicht in een authentieke akte moeten worden opgenomen. De verklaring verkrijgt derwijze meteen vaste datum.¹¹¹ De wetgever heeft het over “een” authentieke akte, en vereist geen specifieke, afzonderlijke akte. Het is mogelijk de verklaring op te nemen in een akte van erfopvolging, of om in één akte de verklaring van verschillende erfgeëchtigden op te nemen, die elk een eigen individuele keuze uitoefenen.¹¹² De notaris zal tevens bevoegd zijn om uitgiften van deze verklaring, met een verhoogde bewijswaarde, af te leveren.¹¹³

Onderafdeling 3: Potpourri V- Akten verlijden vanuit twee notariskantoren via videoconferentie

42. Doel en mogelijkheden – Een ander project van Koen Geens bestaat in de mogelijkheid om akten vanuit twee notariskantoren via videoconferentie te verlijden. Het praktisch belang zou vooral schuilen in het vermijden van verplaatsingskosten en tijdverlies voor de tussenkommende notaris (bij *bv.* een koop-verkoopakte).

¹⁰⁷ Artikelen 115 en 116 Wetsontwerp 16 januari 2017, *Parl.St.* Kamer 2259/001.

¹⁰⁸ P. Taelman, “Potpourri en het notariaat” in A. Wylleman (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat deel 29*, Brugge, die Keure, 2016, 46; Er moet geen uittreksel van de authentieke akte worden overgemaakt, de notaris dient enkel de relevante gegevens mee te delen, dit laat toe om reeds voor de registratie van de authentieke akte tot de mededeling over te gaan; artikelen 115 en 116 Wetsontwerp 16 januari 2017, *Parl.St.* Kamer 2259/001.

¹⁰⁹ P. Taelman, “Potpourri en het notariaat” in A. Wylleman (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat deel 29*, Brugge, die Keure, 2016, 46.

¹¹⁰ Art. 119 Wetsontwerp 16 januari 2017, *Parl.St.* Kamer 2259/001. De termijn van drie maanden waarover de schuldeisers beschikken om hun rechten te doen kennen, wordt wel berekend vanaf de registratie van de verklaring houdende de aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving in het Centraal Erfrechtenregister, en niet langer vanaf de publicatie in het Belgisch Staatsblad. (art. 119, tweede lid Wetsontwerp 16 januari 2017).

¹¹¹ De artikelen 784 en 793 BW die ook een verklaring in onderhandse vorm toelaten, zullen gewijzigd worden.

¹¹² Artikelen 115 en 116 Wetsontwerp 16 januari 2017, *Parl.St.* Kamer 2259/001.

¹¹³ P. Taelman, “Potpourri en het notariaat” in A. Wylleman (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat deel 29*, Brugge, die Keure, 2016, 46.

43. Praktisch en technisch- Het wetsontwerp¹¹⁴ van de vijfde Potpourri-wet voorziet in een systeem van volmachten en voegt een derde paragraaf toe aan artikel 9 Notariswet:

“§ 3. Een akte kan ook op afstand worden verleden voor twee of meer notarissen, waarbij de partijen en andere tussenkomende personen verschijnen voor de notaris van hun keuze en via videoconferentie het verlijden van de akte bijwonen, na akkoord van alle betrokkenen. De partijen en tussenkomende personen die niet bij de minuuthouder aanwezig zijn, worden vertegenwoordigd bij volmacht bij de ondertekening van de akte.”¹¹⁵

De minuuthoudende notaris verlijdt de eigenlijke akte, in aanwezigheid van zijn cliënt (klassiek *de koper*). De tussenkomende notaris akteert een (notariële)¹¹⁶ volmacht in aanwezigheid van de andere partij (de *verkoper*).

44. Juridisch – Net als bij *Notaclick* voorziet het wetsvoorstel in het gebruik van volmachten. Juridisch kan er geen sprake zijn van een gedematerialiseerde notariële akte op afstand. Er stelt zich geen enkel probleem m.b.t. de identiteitscontrole of de formaliteitsvereisten. Ook zonder videoconferentie kan een (notariële) volmacht worden aangewend bij *bv.* een koop-verkoopakte.

45. Aanhechting aan de akte- In beginsel moet (een afschrift van)¹¹⁷ de volmacht worden aangehecht aan de akte.¹¹⁸ De notaris gaat de bevoegdheid van de volmachtdrager na voor het verlijden van de akte, en baseert zich hiervoor op de volmacht.¹¹⁹ Overeenkomstig het wetsvoorstel zou de notaris tijdens de videoconferentie het afschrift van de volmacht moeten doorsturen naar de notaris die de koopakte verlijdt. Om ‘gelijktijdig’ te kunnen werken vereist dit een digitaal afschrift.¹²⁰

¹¹⁴ Wetsontwerp 16 januari 2017, *Parl.St.* Kamer 2259/001.

¹¹⁵ Art. 159 Wetsontwerp 16 januari 2017, *Parl.St.* Kamer 2259/001.

¹¹⁶ Wanneer het om een koop-verkoopakte gaat, moet de volmacht authentiek zijn. H. CASMAN, I. GERLO en B. VERMEERSCH, *De verkoopakte. Handboek voor de notariële praktijk*, Mechelen, Kluwer, 2005, 42.

¹¹⁷ M. R. DECLAIRFAYT, “De aanhechting van de volmachten van de contractanten” in P. VAN DEN EYNDE, C.H. DE OUDERAEN en P. BUISSERET (eds.), *De vernieuwde notariswet. Deel 2: Handboek Organisatie van het notariaat*, Gent, Larcier, 2005, 240.

¹¹⁸ H. CASMAN, I. GERLO en B. VERMEERSCH, *De verkoopakte. Handboek voor de notariële praktijk*, Mechelen, Kluwer, 2005, 67; Er is in een uitzondering voorzien wanneer de minuuthoudende notaris in het bezit is van de volmacht. Dit is uiteraard niet van toepassing, daar het in dit wetsvoorstel net de bedoeling is dat de niet-verschijnende partij bij zijn eigen notaris een volmacht laat verlijden.

¹¹⁹ A. MICHIELENS, “Authenticiteit en formalisme” in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 50-51; M. R. DECLAIRFAYT, “De aanhechting van de volmachten van de contractanten” in P. VAN DEN EYNDE, C.H. DE OUDERAEN en P. BUISSERET (eds.), *De vernieuwde notariswet. Deel 2: Handboek Organisatie van het notariaat*, Gent, Larcier, 2005, 244.

¹²⁰ De digitale expedities zijn mogelijk gemaakt, minstens voor vennootschapsakten door artt. 249 en 250 programmawet van 27 december 2004, *BS* 31 december 2004; artt. 67 en 68 W. Venn.; art. 25, tweede lid Notariswet; S. VAN DEN HOVE, “De bewaringsplicht van de notaris. Verslag van de studiedag ‘Notariaat en archief’”, *Not.Fisc.M.* 2009, 383.

46. Persoonlijke visie? - Het werken met volmachten maakt het wetsvoorstel weinig vernieuwend. Het verlijden van een koop-verkoopakte met een volmacht is al mogelijk, ook zonder videoconferentie. De kostprijs van een authentieke volmacht zal bovendien even hoog liggen als de verplaatsingskost. Ook in de Franse literatuur werd deze methode al onderzocht en op kritiek onthaald.¹²¹

47. Variant van het systeem? – Bij een variant van het systeem verschijnen beide partijen elk bij hun eigen notaris, wisselen de notarissen de akte elektronisch uit en vervolgens wordt op elk kantoor de *papieren* akte getekend. De communicatie verloopt via videoconferentie. De partijen krijgen na afloop een kopie van beide akten, die samen één geheel vormen.¹²² Ook dit is m.i. nodeloos complex. Het verlijden van een notariële akte vanuit twee notariskantoren via videoconferentie is interessanter wanneer de notarissen werken met één gedematerialiseerde akte, die zij beiden vanuit hun eigen kantoor, elektronisch ondertekenen. Of en hoe dit kan bewerkstelligd worden, bespreek ik in Hoofdstuk 3, Afdeling I.

Afdeling II: Notariële akte op gedematerialiseerde drager

48. Kader- Uit de latere bespreking¹²³ van de Notariële aktebank, zal blijken dat deze wetgeving expliciet verwijst naar de mogelijkheid van een akte op een gedematerialiseerde drager. In deze afdeling ga ik eerst dieper in op die vernieuwde drager.¹²⁴ Ik vertrek vanuit de hypothese dat er naast de drager geen bijkomende wijzigingen of vernieuwingen zijn. Het gaat dus gezinszins over de akte verleden vanuit twee notariskantoren, noch over de akte op afstand.¹²⁵

49. Authenticiteit en uitvoerbare kracht – Een notariële akte geniet authenticiteit, vaste datum en heeft uitvoerbare kracht. De tussenkomst van een de notaris is vereist, maar het *loutere* optreden van een notaris is niet voldoende om van een notariële akte te spreken. Bijkomend van belang is de *wijze* waarop de notaris optreedt, en de bijkomende garanties die worden geboden bij het gebruik van een notariële akte.¹²⁶ A. MICHELENS beschrijft in zijn bijdrage ‘authenticiteit en formalisme’¹²⁷ de verschillende authenticiteitsvereisten van de notariële akte. Het gaat om (i) het optreden van de notaris,

¹²¹ D. FROGER, “La reception d’un acte établi sur support électronique alors que les comparants sont physiquement éloignés: mythe ou réalité”, *Petites affiches* 2004, nr. 92, 64-67.

¹²² J.L. SNYERS, “De notariële certificatie en de elektronische authentieke akte” in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 403-404.

¹²³ *Infra* Titel II, Hoofdstuk 2, Afdeling III.

¹²⁴ A. MICHELENS, “De notariële akte tien jaar later: er verandert voortdurend wat”, *Not.Fisc.M.* 2009, 266-267.

¹²⁵ *Infra* Titel II, Hoofdstuk 3.

¹²⁶ A. MICHELENS, “Authenticiteit en formalisme” in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 37.

¹²⁷ *Ibid.*, 36-75.

(ii) de voorlezing, (iii) de vaststelling en de vermelding van de datum en de plaats, (iv) de identificatie van de partijen en de ondertekening en (v) de vereisten om authenticiteit te verlenen aan aangehechte stukken/een verwijzing. Ik zal deze voorwaarden hieronder (kort) bespreken en toetsen aan een gedematerialiseerd kader.

(i) Optreden van de notaris

50. Optreden van de notaris- Het optreden van een (bevoegde) notaris is essentieel om authenticiteit te kunnen verlenen aan een notariële akte.¹²⁸ De notaris moet ook optreden in zijn hoedanigheid van notaris, als een onafhankelijke openbare ambtenaar. Een overeenkomst waarbij een notaris optreedt als partij, maakt van de akte geen authentieke akte door zijn betrokkenheid.¹²⁹

51. Gedematerialiseerde drager- De hoedanigheid van notaris *kan* een probleem vormen in elektronische context, daar het inhoudt dat het aan de hand van de elektronische handtekening mogelijk moet zijn na te gaan of het ging om een notaris die op dat moment zijn functie uitoefende.

Deze mogelijkheid wordt voorzien bij het gebruik van een *smart card* (REAL-kaart of identiteitskaart) met een gekwalificeerd certificaat.¹³⁰ Een certificaat kan de verbinding garanderen tussen een natuurlijk persoon, diens hoedanigheid en de elektronische handtekening.¹³¹ Het is CREDOC¹³² dat deze kaarten verstrekt. Overeenkomstig artikel 5 van de Deontologische code van het notariaat (en de gebruikersovereenkomst voor de REAL-kaart) moet de notaris er zich van onthouden de elektronische handtekening die hem identificeert in de hoedanigheid van notaris, te gebruiken buiten het kader van de uitoefening van zijn ambt.

¹²⁸ *Ibid.*, 37-44.

¹²⁹ Het kan uiteraard wel een authentieke akte uitmaken, mits tussenkomst van een andere notaris.

¹³⁰ Een certificaat is een digitaal document dat de binding van een natuurlijke of een rechtspersoon met een publieke encryptiesleutel garandeert, uitgegeven door een certificatieautoriteit (CA). Het Certificaat bevat minstens de publieke sleutel van een persoon, de unieke naam van de persoon, een geldigheidsdatum en gegevens over de certificatieautoriteit; B.J. KOOPS en L. VAN DER WEES, “Woordenlijst dossier Trusted Third Parties”, *Computerr.* 1998, 233.

¹³¹ Gekwalificeerd Certificaat: het Certificaat dat uitsluitend ter beschikking wordt gesteld aan Gebruikers die notaris zijn en hen in de gelegenheid stelt om een elektronisch document in hun hoedanigheid van notaris te ondertekenen, en dat beantwoordt aan de voorschriften van artikel 2, 4° van de wet van 9 juli 2001 houdende vaststelling van bepaalde regels in verband met het juridisch kader voor elektronische handtekeningen en certificatie diensten; CREDOC, “Gebruikersovereenkomsten voor de REAL-kaart en de Certificaten”, 14 oktober 2009, https://certificaat.kpn.com/files/voorwaarden/2.2.3.0.1_Gebruikerscontract%20voor%20de%20REAL-kaart.pdf.

¹³² CREDOC is zelf wel niet de certificatie dienstverlener, dat is Getronics Nederland B.V, https://certificaat.kpn.com/files/voorwaarden/2.2.3.0.1_Gebruikerscontract%20voor%20de%20REAL-kaart.pdf.

Ook internationaal zou men, mits wederzijdse erkenning van de gekwalificeerde certificaten, de hoedanigheid¹³³ van de notaris kunnen aanduiden. Dit kan interessant zijn in het kader van de automatische internationale erkenning¹³⁴ en tenuitvoerlegging¹³⁵ die verschillende Verordeningen vooropstellen.¹³⁶ De erkenning en tenuitvoerlegging zonder bijkomende procedure, vereist wel dat de akte in de lidstaat van herkomst geldig¹³⁷ en uitvoerbaar¹³⁸ is, én dat de verifiërende partij in de mogelijkheid is dit na te gaan.¹³⁹ In de praktijk gebruikt men hiervoor een gewaarmerkt afschrift.¹⁴⁰ Bij wederzijdse erkenning van de elektronische handtekening van de notaris¹⁴¹, kan dit proces sneller en digitaal verlopen.

In Frankrijk is de gedematerialiseerde akte al praktijk. De notaris ondertekent deze met een gekwalificeerde elektronische handtekening.¹⁴² I.t.t. in België is de sleutel niet vervat in een *smart card*, maar wel in een USB.¹⁴³ In Frankrijk speelt men met de idee ook te ondertekenen door middel van biometrische technieken,¹⁴⁴ ik betwijfel of dit meer zekerheid met zich meebrengt.¹⁴⁵

(ii) Voorlezing en toelichting

52. Verkorte voorlezing De integrale voorlezing is sinds de grote wijziging van de Notariswet niet langer vereist om authenticiteit te verlenen. De Notariswet gaat uit van een toelichtingsverplichting. De

¹³³ Voor de wederzijdse erkenning van de identiteit op basis van een gekwalificeerd certificaat is reeds voorzien door de eIDAS-Verordening. De wederzijdse erkenning van de identiteit brengt echter niet automatisch een wederzijdse erkenning van de hoedanigheid verbonden aan de identiteit met zich mee.

¹³⁴ Bijvoorbeeld artt. 36 Brussel *Ibis* en 39 Erfrechtverordening.

¹³⁵ Bijvoorbeeld artt. 39 en 58 Brussel *Ibis* Verordening.

¹³⁶ L. WEYTS, “Wat is de waarde van mijn notariële akte in het buitenland, en vica versa? Over de circulatie van notariële akten binnen de Europese Unie”, *T.Not.* 2014, 528-536.

¹³⁷ Ook af te leiden uit de definities: art. 3, i) Erfrechtverordening en art. 2, c) Brussel *Ibis* Verordening.

¹³⁸ Art. 39 Brussel *Ibis* Verordening.

¹³⁹ Bijvoorbeeld art. 2, c) Brussel *Ibis*-Verordening en art. 3, i) Erfrechtverordening.

¹⁴⁰ A. MICHIELENS, “De notariële akte en het exequatur”, *Not.Fisc.M.* 2008, 113.

¹⁴¹ COUNCIL OF THE NOTARIATS OF THE EUROPEAN UNION, *Position of the Council of the Notariats of the European Union concerning the e-Justice Action Plan 20014-2018*, <http://www.notaries-of-europe.eu/files/position-papers/2014/e-Justice-06-06-14-final-en.pdf>, 6 juni 2014.

¹⁴² De akte verkrijgt maar authenticiteit op het moment van ondertekening door de notaris; In Frankrijk ook af te leiden uit art. 20 Décret n°71-941 du 26 novembre 1971 relatif aux actes établis par les notaires, *JORF* 3 december 1971; P. CATALA, “Le formalise et les nouvelles technologies”, *Rép. Not. DeFrénois* 2000, afl.15-16, 897-903.

¹⁴³ Notaires de France, *Signer un acte authentique électronique*, <https://www.notaires.fr/fr/lettre-notaires-france/signer-un-acte-authentique-%C3%A9lectronique>, 12 november 2015.

¹⁴⁴ X., *Acte authentique et sécurité juridique*, <http://www.tendancedroit.fr/lacte-authentique-electronique-et-la-securite-juridique/>, (consultatie 6 mei 2017).

¹⁴⁵ Om een biometrische identificatie mogelijk te maken, moet er ook een referentietemplate voor handen zijn. Als men dat bedrieglijk kan manipuleren, kan iemands identiteit gestolen worden. Een chip in een *smart card* kan snel veranderd worden bij ontdekking van fraude, een vingerafdruk uiteraard niet. Bovendien is een vingerafdruk ook niet inherent verbonden met de informatie of het document. De onwizigbaarheid is op die manier moeilijker te garanderen; P. VAN EECKE, *Naar een juridische status voor de elektronische handtekening. Een rol voor de handtekening in de informatiemaatschappij?*, Proefschrift tot verwerving van de graad doctor in de rechten, KUL, 2004, 364 en 394; E. VAN MOER, *De eIDAS-Verordening en de impact op het Belgische recht*, masterproef tot het behalen van de graad van master in de rechten, UGent, 2016, 2. (niet gepubliceerd).

integrale voorlezing is enkel nog vereist in een aantal bijzondere gevallen.¹⁴⁶ Artikel 12, vierde lid van de Notariswet bevat wel nog de verplichting tot integrale voorlezing van de wijzigingen die zijn aangebracht aan het ontwerp van de akte en de vermeldingen bedoeld in artikel 12, eerste en vierde lid van de Notariswet.

De vermeldingen van artikel 12, eerste en tweede lid Notariswet betreffen o.m. de vaststelling van de verschijning van partijen en getuigen en de aanwezigheid van de notaris, evenals de vermelding van de datum en de plaats van het verlijden van de akte. Dit zijn allen authentieke vermeldingen, die de notaris voorleest op het moment dat hij ze authentiek vaststelt.¹⁴⁷ De voorlezing is verbonden met de authenticiteit die aan de vermeldingen wordt gegeven. De eigenlijke voorlezing en de vermelding van de voorlezing maken een essentieel formeel element van de akte uit.¹⁴⁸

53. Gedematerialiseerde context?- De voorlezing en toelichting vormen geen enkel bijkomend probleem. De partijen verschijnen nog steeds fysiek bij de notaris. De notaris kan de voorlezing en toelichting op klassieke wijze verrichten.¹⁴⁹

Wanneer de notaris werkt met een groot scherm waarop de digitale akte leesbaar is, blijft het wenselijk elk der partijen een eigen papieren versie of *e-reader* met het ontwerp van de akte te bezorgen. Op die manier kunnen partijen op hun eigen tempo meevolgen en meelesen.

(iii) Vaststelling en vermelding van datum en plaats

54. Vaststelling en vermelding van datum en plaats- De notaris stelt authentiek de datum en de plaats van het verlijden van de akte vast. De vaststelling én vermelding van de datum en de plaats, maken één van de belangrijkste componenten van de akte uit. Het ontbreken ervan is uitdrukkelijk gesanctioneerd met nietigheid (art. 114 Notariswet). De notariële akte heeft ook vaste datum in de zin van artikel 1328 BW.

¹⁴⁶ Wanneer de partijen niet tijdig een ontwerp van akte hebben ontvangen, voor openbare testamenten of akten houdende de herroeping van die testamenten. Wanneer één van de partijen blind of doofstom is, of niet in staat is om de akte te tekenen. Een partij kan de integrale voorlezing ook expliciet verzoeken; Art. 12 Notariswet: L. WEYTS, *Algemeen deel. De Notariswet*, Mechelen, Kluwer, 2015, 169.

¹⁴⁷ A. MICHIELENS, "Authenticiteit en formalisme" in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 48-49.

¹⁴⁸ A. MICHIELENS, "Authenticiteit en formalisme" in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 48-49.

¹⁴⁹ Hij zal ook op klassieke wijze het evenwicht tussen partijen bewaren; G. ROUZET, "L'acte authentique à distance: pour un aménagement du droit français de la preuve" in D. STERCKX en J.L. LEDOUX (eds.), *Mélanges offerts à Roland De Valkeneer: à l'occasion du 125e anniversaire de la Revue du notariat belge*, Brussel, Bruylant, 2000, 407.

55. Gedematerialiseerde context – De notaris zal ook in een elektronische akte de mogelijkheid hebben om de datum en de plaats te vermelden. De digitalisering zou zelfs opportuniteiten kunnen bieden, door bijvoorbeeld gebruik te maken van een elektronische tijdstempel of plaatsbepaling. Juridisch genieten deze mogelijkheden weinig draagkracht. De eIDAS-Verordening en de Wet van 21 juli 2016 kennen aan een gekwalificeerde elektronische tijdstempel enkel een vermoeden van juistheid toe, geen vaste datum.¹⁵⁰

(iv) Identificatie van partijen en ondertekening

56. Identificatie van partijen - Het is één van de belangrijkste taken van de notaris om de identiteit van de partijen¹⁵¹ te vermelden én om na te gaan of ze ook klopt met de werkelijkheid op grond van bewijskrachtige documenten (art. 11 Notariswet).¹⁵² De vermelding van de identiteit gebeurt overeenkomstig artikel 12 Notariswet. Wanneer er een vertegenwoordiger optreedt, stelt de notaris de verschijning van de vertegenwoordiger authentiek vast, maar hij bevestigt niet op authentieke wijze dat de vertegenwoordigde partij is bij de handeling. Dat laatste beoordeelt hij aan de hand van de documenten, die aan de vertegenwoordiger bevoegdheid geven.¹⁵³

57. Ondertekening- De notaris stelt ook op authentieke wijze de ondertekening van partijen vast. De vermelding van de ondertekening van de akte door alle partijen, getuigen en notaris (art. 14 Notariswet) is voorgeschreven op straffe van nietigheid (art. 114 Notariswet).¹⁵⁴ De ondertekening moet (logischerwijze) in aanwezigheid van de notaris gebeuren.¹⁵⁵ Indien de partijen niet kunnen tekenen of daartoe niet in staat zijn moet de notaris in het slot van de akte van hun verklaringen dienaangaande

¹⁵⁰ Art. 41, tweede lid eIDAS-Verordening en art. 7, § 10 Wet 21 juli 2016, zie ook supra randnummer 11.

¹⁵¹ Partijen is hier in de zin te begrijpen als iedereen die bij de akte verschijnt; L. WEYTS *Algemeen deel. De Notariswet*, Mechelen, Kluwer, 2015, 389p.

¹⁵² L. WEYTS, *Algemeen deel. De Notariswet*, Mechelen, Kluwer, 2015, 136. De notaris stelt de verschijning van een partij authentiek vast, maar heeft nooit absolute zekerheid dat diegene die voor hem verschijnt, daadwerkelijk is wie hij beweert te zijn. Hij moet steeds op zijn hoede zijn of er geen onderschuiving van personen plaatsvindt; A. MICHELENS, “Authenticiteit en formalisme” in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 56-57.

¹⁵³ A. MICHELENS, “Authenticiteit en formalisme” in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 56-57; L. WEYTS, *Algemeen deel. De Notariswet*, Mechelen, Kluwer, 2015, 142.

¹⁵⁴ Het gaat hier om de vermelding van ondertekening door de partijen die op straffe van nietigheid is voorgeschreven. Zonder handtekening van de partijen kan de akte uiteraard ook geen authentieke akte uitmaken en kan ze zelfs niet geherkwalificeerd worden naar een onderhandse akte. Bij het ontbreken van de vermelding van de ondertekening, kan de akte wel geherkwalificeerd worden naar een onderhandse akte. L. WEYTS, 151; A. MICHELENS, “Authenticiteit en formalisme” in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 57.

¹⁵⁵ A. MICHELENS, “Authenticiteit en formalisme” in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 57.

melding maken (art. 14, tweede lid Notariswet).¹⁵⁶ In dat geval moeten ook twee getuigen optreden (art. 10, 2° Notariswet).

58. Gedematerialiseerde context – Partijen zullen net als voorheen bij hun notaris verschijnen. De handtekening zal wel elektronisch worden geplaatst.

Een handtekening met gebruik van een *smart card* kan¹⁵⁷ een gekwalificeerde elektronische handtekening uitmaken en wordt geassimileerd met de klassieke handtekening. De notaris gaat na of de digitale handtekening wordt geplaatst door de (officiële) houder van de *smart card*.¹⁵⁸ Problematisch is wel het gebruik van buitenlandse identiteitsbewijzen. Zij bieden niet altijd de mogelijkheid een gekwalificeerde elektronische handtekening te plaatsen en zijn vaak niet compatibel met de (Belgische) softwaresystemen. In Europese context tracht de eIDAS-Verordening dit probleem te verhelpen, door te voorzien in de wederzijdse erkenning van gekwalificeerde elektronische handtekeningen.¹⁵⁹ De wederzijdse erkenning beperkt zich tot de *aangemelde* identificatiemiddelen.¹⁶⁰

WEYTS meent dat de eerste jaren de handtekening zal worden geplaatst door middel van een aanraakscherm.¹⁶¹ Dit is de gangbare praktijk in Frankrijk, waar de notaris tekent met de gekwalificeerde elektronische handtekening, en de partijen tekenen door middel van een aanraakscherm.¹⁶² Echter, de handtekening van partijen maakt dan geen gekwalificeerde handtekening uit en wordt naar gemeen recht niet geassimileerd met een handgeschreven handtekening.¹⁶³ De verantwoordelijkheid voor het gebruik van een aanraakscherm, bestaat erin dat de notaris de ondertekening formeel vaststelt.¹⁶⁴ Hij controleert de identiteit en toestemming van de ondertekenaar, garandeert de integriteit van het document en vormt de

¹⁵⁶ L. WEYTS, *Algemeen deel. De Notariswet*, Mechelen, Kluwer, 2015, 151.

¹⁵⁷ Op voorwaarde dat de kwaliteit van de certificatieinstantie optimaal is.

¹⁵⁸ Anders zou iemand immers de *smart card* van een derde kunnen gebruiken om zich verkeerdelijk te identificeren. Dat kan de certificatieinstantie niet achterhalen. J. L. SNYERS, “De notariële certificatie en de elektronische authentieke akte” in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 388-389.

¹⁵⁹ Art. 25, derde lid eIDAS-Verordening.

¹⁶⁰ Lang niet elke lidstaat gaat over tot aanmelding van hun eID. Immers: de eIDAS-Verordening voorziet in een wederzijdse erkenning van identificatiemiddelen, en elektronische handtekeningen wanneer deze (i) zijn aangemeld en (ii) voldoet aan bepaalde technische standaarden. Een andere (elektronische) handtekening, geniet enkel een non-discriminatie. Het spreekt voor zich dat de handtekening een authenticiteitsvereiste uitmaakt van de authentieke akte en dus die (hogere) standaarden moet halen.

¹⁶¹ L. WEYTS, *Algemeen deel. De notariswet*, Mechelen, Kluwer, 2015, 194- 201.

¹⁶² N. NICOLAÏDÈS, “L’acte authentique électronique . - Une nouvelle organisation au service d’une mission”, *La semaine juridique notariale et immobilière* 2012, 1225-1232; J.D. MATHIAS, “l’authenticité électronique”, *Petites affiches* 2001, nr. 65, 25-29; art. 17 Décret n°71-941 du 26 novembre 1971 relatif aux actes établis par les notaires, *JORF* 3 december 1971.

¹⁶³ Zonder handtekening van de notaris, kan men zich de vraag stellen of er überhaupt wel sprake is van een akte.

¹⁶⁴ KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT, “Dossier nr. 6363 - De elektronische authentieke akte”, *Versl. CSW 2008-2009*, 810-811.

link tussen ondertekenaar en document. Het is zijn handtekening, niet die van partijen, die authenticiteit verleent aan de akte.¹⁶⁵

De redenering dat de notaris diegene is die de identiteit en toestemming controleert, en de link vormt tussen ondertekenaar en document is m.i. niet sluitend. De handtekening van partijen is op zichzelf een authenticiteitsvereiste. Dat de notaris het proces van handtekenen bevestigt, wat hij sowieso moet doen, betekent m.i. niet dat de handtekening zelf *eender welke* vorm mag aannemen. Bovendien, wanneer men deze redenering zou volgen, zou de wetgever niet moeten voorzien in een bijzonder systeem van getuigen wanneer een partij niet in staat is om te tekenen of niet kan tekenen. De notaris zou daar dan zelf voor kunnen instaan.

De idee dat een handtekening op een aanraakscherm *de facto* neerkomt op een handgeschreven handtekening, klopt ook niet helemaal.¹⁶⁶ Wel biedt het plaatsen van een gekwalificeerde elektronische handtekening door de notaris (die als laatste tekent), extra waarborgen. Het grootste risico bestaat in fraude door de notarissen zelf.¹⁶⁷

59. Parafering en alinea's? – Klassiek paraferen alle partijen elk genummerd (dubbel) blad en gebruikt de notaris geen witruimten in de akten. Dit vloeit voort uit de *ratio legis* dat na het verlijden van de akte geen bladzijden kunnen worden weggenomen, of vermeldingen of toevoegingen kunnen worden bijgeschreven.

De techniek van de asymmetrische cryptografie verhelpt dit probleem. De handtekening is op wiskundige wijze verbonden met de inhoud van de akte. Elke kleine wijziging in de akte zorgt ervoor dat de *hashcodes* niet langer overeenstemmen en de handtekening al haar waarde verliest. Het zou een mogelijkheid bieden om een akte in een meer gangbare tekstvorm op te stellen (*bv.* alinea's gebruiken), wat de leesbaarheid ten goede zou komen.¹⁶⁸ Er dient éénmaal ondertekend te worden op het einde van de akte.

¹⁶⁵ “*il n'est pas nécessaire que ce soit une signature électronique au sens de la loi du 13 mars. En effet, s'agissant d'un acte électronique, le notaire qui le reçoit est présent et naturellement en mesure de vérifier l'identité du signataire et la réalité de son consentement. En outre, c'est lui, notaire, qui va garantir l'intégrité de l'acte, le lien entre la personne signataire et l'acte qu'elle signe. La signature des parties pourra donc être recueillie par tous moyens appropriés (tablette graphique, écran tactile, ou autres).*”; J.D. MATHIAS, “L'authenticité électronique”, *Petites affiches* 2001, nr. 65, 28.

¹⁶⁶ Bij een papieren document is er een gelijkheid tussen de handtekening en de drager. Dat is niet zo in een elektronisch milieu. P. VAN EECKE, *Naar een juridische status voor de elektronische handtekening. Een rol voor de handtekening in de informatiemaatschappij?*, Proefschrift tot verwerving van de graad doctor in de rechten, KUL, 2004, 296.

¹⁶⁷ Waar de notaris de akte zou aanpassen, dan de handtekening van partijen zou ‘copy-pasten’ om er vervolgens zijn eigen gedematerialiseerde handtekening onder te plaatsen. Wanneer men ook zou werken met een elektronische tijdstempel, kan naderhand wel opgemerkt worden dat de tijd niet langer overeenstemt. (Al zou men dat wel moeten achterhalen in de zware procedure van valsheid in geschrifte).

¹⁶⁸ Mogelijks verhoogt dit wel de kost van de registratie.

60. Vermeldingen op de minuut?- Omgekeerd betekent het gebruik van de techniek van de asymmetrische cryptografie dat er geen vermeldingen kunnen worden aangebracht op het origineel. De handtekening verliest dan haar juridische kracht. Voor een vermelding van *bv.* aangifte van een eerste grosse aan elk van de belanghebbende partijen (art. 26 Notariswet), kan een korte bijlage worden opgemaakt die de vermelding en de elektronische handtekening van de notaris bevat. Deze bijlage kan op digitale wijze achteraan worden aangehecht aan de gedematerialiseerde akte, zonder afbreuk te doen aan de geldigheid van de reeds geplaatste handtekeningen.¹⁶⁹

Op een gelijkaardige manier kan worden gehandeld voor de materiële vergissing, die niets toevoegt aan de inhoud van de akte of voor de verduidelijking. In de praktijk kan de notaris dat nog toevoegen, onderaan de akte, vooraleer de akte ter registratie wordt aangeboden. In gedematerialiseerde context zou die mogelijkheid blijven bestaan.¹⁷⁰

61. Verzending en doorhaling- Bij het verlijden van de akte, gebeurt een wijziging of toevoeging door het aanbrengen van een verzending of renvooi. Een verzending komt tot stand door het aanbrengen van een verwijzingsteken in de tekst van de akte zelf, in de marge. Naast of onderaan het verwijzingsteken voegt de notaris de bijkomende tekst in. Wanneer die te lang is (een lange verzending) zal deze onderaan de akte komen.¹⁷¹ De verwijzingen worden op straffe van nietigheid (van de verwijzing) door alle ondertekenaars geparafeerd.¹⁷² De verzending moet integraal worden voorgelezen (art. 12, vierde lid Notariswet). Bij een doorhaling gaat de notaris op een gelijkaardige manier te werk. De woorden die zijn doorgehaald, worden geteld en de doorhaling wordt goedgekeurd door parafering of ondertekening door alle ondertekenaars.¹⁷³

De klassieke handelswijze heeft als voordeel dat de akte ‘littekens’ bevat.¹⁷⁴ Door de parafering is het bovendien gemakkelijk te bewijzen dat de aandacht van partijen wel degelijk is gevestigd op de wijziging in de akte.¹⁷⁵

¹⁶⁹ De reeds geplaatste handtekeningen van notaris en partijen zullen enkel betrekking blijven hebben op de akte, en niet op de bijlage. De nieuw geplaatste handtekening van de notaris zal enkel betrekking hebben op de bijlage. Vermoedelijk zal worden gewerkt met een document *bv.* in PDF-formaat. Het is mogelijk de documenten aan elkaar te hechten.

¹⁷⁰ Opnieuw wel met een mogelijks verhoogde kost voor de registratie omwille van het extra blad.

¹⁷¹ L. WEYTS, *Algemeen deel. De Notariswet*, Mechelen, Kluwer, 2015, 180-181.

¹⁷² *Ibid.*, 181.

¹⁷³ *Ibid.*, 181-182.

¹⁷⁴ *Ibid.*, 180.

¹⁷⁵ L. WEYTS, “Beter op een ambachtelijke manier schrappingen of verwijzingen op de akte aanbrengen, dan naar de computer te lopen om een gekuiste versie uit te printen”; Rb. Mechelen (1ek.) 4 december 2007, *T.Not.* 2009, 96.

62. Gedematerialiseerde context – In een gedematerialiseerde context beschikt men in de lay-out moeilijker over een marge waar wijzigingen kort kunnen worden aangebracht. Verzendingen of renvoeien zullen onderaan de akte moeten komen, ongeacht hun lengte.¹⁷⁶ Zo handelt men ook in Frankrijk.¹⁷⁷

Wel zou de notaris snel digitaal de wijzigingen kunnen aanbrengen in de tekst zelf, om op die manier een ‘gekuiste versie’ te laten ondertekenen. Dit heeft in een klassieke context als nadeel dat de ‘littekens’ uit de akte verdwijnen. Een partij kan naderhand in vraag stellen of de notaris- zonder hem erop te wijzen- een aanpassing heeft doorgevoerd ten opzichte van het ontwerp.

Op gedematerialiseerde wijze is het m.i. mogelijk een *gekuiste versie* te ondertekenen, en toch ‘de littekens in de marge’ behouden. De notaris kan de aandacht van de partijen op de wijziging vestigen, door bijvoorbeeld de betrokken passage in het vet te plaatsen. Vervolgens kan de elektronische handtekening op een specifieke plaats, met betrekking tot een specifieke passage¹⁷⁸, in het document worden aangebracht.¹⁷⁹ De parafering in de marge kan op analoge wijze in gedematerialiseerde vorm geschieden.

Er dient bovendien aan te worden herinnerd dat het, door gebruik van de techniek van de asymmetrische cryptografie, absoluut onmogelijk is *achteraf*, na de ondertekening, wijzigingen aan te brengen aan de akte.¹⁸⁰

(v) Uitbreiding van authenticiteit en verwijzing

63. Aangehechte stukken en verwijzing- De aanhechting van, of de verwijzing naar andere stukken, strekken ertoe de inhoud van een notariële akte te verantwoorden, toe te lichten of uit te werken. Een volledige uiteenzetting van de principes inzake aanhechting en verwijzing zouden mij te ver leiden. Ik verwijs hiervoor graag naar L. WEYTS, *Algemeen deel: De Notariswet*, Mechelen, Kluwer, 2015, 223-235; A. MICHELENS, “Authenticiteit en formalisme”, in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN

¹⁷⁶ P. VAN DEN EYNDE, “Le droit du notariat: d’une loi de réforme à l’acte dématerialisé”, *Rev.not.b.* 2011, 822.

¹⁷⁷ Art. 19 Décret n°71-941 du 26 novembre 1971 relatif aux actes établis par les notaires, *JORF* 3 december 1971.

¹⁷⁸ Als ik het technisch goed voor heb, wordt de *hashcode* dan berekend op basis van een beperkte passage/zin van het document. Op die manier bestaat de zekerheid dat partijen gewezen zijn op de wijziging. Hun handtekening is inherent verbonden met die betrokken passage.

¹⁷⁹ De handtekening een specifieke passage ook gebruikt om tegemoet te komen aan de problematiek van de ‘handgeschreven’ vermeldingen; De hashcodes worden dan berekend op de specifieke woorden; R. STEENNOT, *Financiële diensten op afstand*, Gent, Larcier, 2006, 90.

¹⁸⁰ Dit is zeker zo wanneer ook partijen gebruik maken van een gekwalificeerde elektronische handtekening. Anders zou de notaris wel nog wijzigingen kunnen aanbrengen, de handtekening van partijen *copy-pasten* en op een later tijdstip ondertekenen met zijn *smart card*.

HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 59-68;
H. CASMAN, *Précis du notariat*, Brussel, Bruylant, 2011, 347p.

Zeer kort gesteld komt het erop neer dat er een onderscheid moet gemaakt worden tussen de stukken die inhoudelijk niet echt iets toevoegen aan de akte en de stukken die wel onderdeel uitmaken van de akte (en als dusdanig één geheel vormen met de akte). Deze laatsten kunnen ook authenticiteit en uitvoerbare kracht genieten wanneer zij aan de grondvoorwaarden van de notariële akte zijn onderworpen. De akte zelf vermeldt de aanhechting, de ondertekening en de lezing of kennisgeving van het aangehechte stuk.¹⁸¹ Naast de aanhechting, kan de notaris in bepaalde gevallen ook verwijzen naar een reeds bestaande authentieke akte. Bij de techniek van verwijzing, moet men geen afschrift aanhechten.¹⁸²

64. Gedematerialiseerde context- De aanhechting en verwijzing kan op analoge wijze gebeuren in een gedematerialiseerde context. Het is mogelijk twee afzonderlijke bestanden (de akte en de aanhechting) apart te laten ondertekenen door de notaris (en desgevallend de partijen), en daarna tot één geheel samen te voegen. Het elektronische document zal dan twee *sets* van elektronische handtekeningen bevatten. De ene *set* heeft betrekking op de eigenlijke akte, de *hashcodes* worden op die informatie gebaseerd. De andere *set* handtekeningen heeft betrekking op de aanhechting, de *hashcodes* hebben dan enkel betrekking op de inhoud van het aangehechte document. Andere variaties, waarbij het bijvoorbeeld enkel de notaris is die de aanhechting ondertekent, of waarbij de aanhechting is ondertekend door een derde partij, zijn mogelijk. De techniek van de verwijzing kan men gewoon toepassen zoals voorheen.

65. Substitutie papier naar digitaal en origineel?- De substitutie van een papieren aanhechting naar een digitale gedematerialiseerde akte kan wel problemen geven. Bij de aanhechting van een onderhands document, dient het *origineel* te worden gevoegd. De juridische kracht van een *gescand* papieren document, blijft problematisch wanneer dat onderhands document ook handtekeningen bevat.¹⁸³ Het digitale stuk kan (zeker in dat geval), geen origineel uitmaken. Beleidsmatig moeten we de keuze maken. Gaan we enkel een elektronisch ondertekend origineel durven aanhechten? Of biedt de techniek van het (gekwalficeerde) scannen voldoende waarborgen?

Naar Frans recht worden de aangehechte stukken gewoon gescand en toegevoegd aan de akte. De verklaring schuilt erin dat de notaris diegene is die authenticiteit verleent aan de aanhechting, niet de landmeter, architect...

¹⁸¹ L. WEYTS, *Algemeen deel. De Notariswet*, Mechelen, Kluwer, 2015, 227.

¹⁸² Art. 19, derde lid Notariswet.

¹⁸³ Zie *supra* randnummer 21.

Van authentieke akten wordt enkel een afschrift aangehecht. Daar stelt het probleem zich niet, de wet voorziet in de mogelijkheid van een digitaal afschrift.

66. Uitgiften en grossen – Iedere notaris moet beschikken over een eigen zegel of stempel, met zijn naam, ambt en standplaats, alsook het Rijkswapen (art. 27 Notariswet). De grossen en uitgiften van zijn akten dragen ook een afdruk van dat zegel (art. 27, tweede lid Notariswet). De wetgever heeft in mogelijkheid van digitale uitgiften en grossen voorzien. Zij moeten ondertekend worden met de gekwalificeerde elektronische handtekening van de notaris, maar moeten geen afdruk van het zegel bevatten (art. 25, tweede lid Notariswet).¹⁸⁴ M.i. kan, overeenkomstig het gemeen recht, ook op elektronische wijze een zegel worden aangebracht die de oorsprong en de integriteit van een document aanduidt.¹⁸⁵

Het is uiterst wenselijk dat, overeenkomstig het Franse recht,¹⁸⁶ het ook mogelijk is een papieren afschrift of grosse te kunnen afleveren van een gedematerialiseerde akte.¹⁸⁷

67. Bewaarplicht – De notaris vervult een belangrijke archiveringsplicht, hij bewaart de minuut van alle akten die hij verlijdt (art. 20 Notariswet). Pas van zodra de akten meer dan vijftig jaar oud zijn, kan de notaris ze in bewaring geven bij het Rijksarchief. Na 75 jaar is de notaris hiertoe verplicht, tenzij hier een gemotiveerde vrijstelling voor bestaat (art. 61 Notariswet). Deze uitgebreide bewaarplicht moet in digitale context worden gerealiseerd. De wetgever heeft voorzien in een (elektronische) Notariële Aktebank.

Afdeling III: NABAN¹⁸⁸

68. Doelstelling – De wetgever heeft bij wet van 6 mei 2009 de Notariële Aktebank (hierna: NABAN) in het leven geroepen. NABAN beoogt een geïntegreerd systeem waarin alle notariële akten,

¹⁸⁴ Ingevoerd bij programmawet van 27 december 2004, *BS* 31 december 2004; S. VAN DEN HOVE, “De bewaringsplicht van de notaris. Verslag van de studiedag ‘Notariaat en archief’”, *Not.Fis.M.* 2009, 381.

¹⁸⁵ Zie *supra* randnummer 12.

¹⁸⁶ Art. 36 Décret n°71-941 du 26 novembre 1971 relatif aux actes établis par les notaires, *JORF* 3 december 1971.

¹⁸⁷ Hoe een elektronische authentieke akte in rechte zou kunnen worden voorgelegd, was nog één van de vragen die MICHIELENS zich stelde. Een afschrift zal dus zowel op papier als digitaal kunnen worden voorgelegd; A. MICHIELENS, “De notariële akte vanuit de verkeerde hoek” in ALOFS, E., AYDOGAN, A., BAEL, J., BARBAIX, R., CARETTE, N., BROUWERS, S., BYTTEBIER, K., DE DECKER, P.-J., DECLERCK, C., DELNOY, P., DIRIX, E., FELTKAMP, R., GALLUS, N., GEELHAND DE MERXEM, N., HEYVAERT, A., JANSEN, R., LEDOUX, J.-L., LELEU, Y.-H., MICHIELENS, A., PINTENS, W., PUELINCKX-COENE, M., SAGAERT, V., SENAËVE, P., TAINMONT, F., TORFS, N., VAN DEN BOSSCHE, A., VERBEKE, A.-L., VERSCHULDEN, G., VERSTRAETE, J. en WYLLEMAN, A., *Liber Amicorum Hélène Casman*, Antwerpen, Intersentia, 341-345.

¹⁸⁸ NABAN staat voor “Notariële Aktebank – Banque des Actes Notariés”; B. VAN OPSTAL en S. ROELAND, “De elektronische akte in de elektronische wereld”, *T.Not.* 2010, 395-399.

ongeacht de drager ervan, in één databank worden opgenomen.¹⁸⁹ Bovendien zou de burger toegang krijgen tot de akten waar zij betrokken partij was, door zich aan te melden met de *eID*.¹⁹⁰ NABAN zou, omwille van het strikt persoonlijke karakter en de grote vertrouwelijkheid, niet gebruikt worden voor testamenten, herroepingen van testamenten en contractuele erfstellingen.¹⁹¹ De Notariële aktebank is nog niet operationeel bij gebrek aan uitvoeringsbesluiten.

69. Wetgevingstechnisch – De wetgever heeft, met het oog op NABAN, en de daarmee gepaard gaande mogelijkheid van de elektronische authentieke akte, al een aantal wetswijzigingen doorgevoerd.

Ten eerste is er tweede lid toegevoegd aan artikel 1317 BW: “*De notariële akten die in gedematerialiseerde vorm zijn verleden, worden evenwel opgemaakt en bewaard overeenkomstig de wet van 16 maart 1803 tot regeling van het notarisambt. De overeenkomstig dezelfde wet ingerichte Notariële Aktebank geldt als authentieke bron voor de akten die erin opgenomen zijn*”. De inwerkingtreding van deze bepaling is uitgesteld tot de komst van het uitvoeringsbesluit.

Ook de Notariswet onderging een aantal grote wijzigingen. Het nieuwe artikel 18 luidt als volgt:

“Alle notariële akten die in gedematerialiseerde vorm zijn verleden, evenals een gedematerialiseerd afschrift van alle akten die op papier zijn verleden, worden bewaard in een daartoe bestemde Notariële Aktebank die onder het bestuur staat van de Nationale Kamer van notarissen die de uitwerking en het operationele beheer ervan kan delegeren aan de Koninklijke Federatie van het Belgische Notariaat. Binnen de vijftien dagen¹⁹² na het verlijden van de akte moet hetzij de gedematerialiseerde akte, hetzij het gedematerialiseerde afschrift van de akte die op papier is verleden, worden gedeponereerd en opgenomen in de Notariële Aktebank. Dit afschrift heeft dezelfde bewijswaarde als de eerste uitgifte van de minuut op papier.

Deze bepaling geldt niet voor testamenten, herroepingen van testament en contractuele erfstellingen. De Koning bepaalt, bij een besluit vastgesteld na overleg in de Ministerraad, op advies van de Commissie voor de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, ingericht door de wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van

¹⁸⁹ Zeker omdat voor de akten die op een gedematerialiseerde drager zijn opgesteld, de verplichting tot bewaring van de minuut niet langer op de notaris zou rusten. Zie *infra* randnummers 69 en 71.

¹⁹⁰ *Vr. en Antw.* Senaat 2010-2011, Vr. nr.5-1485, 24 januari 2011, (Vr. F. WINCKEL); F. CHAFFART, “Notariële akten in de nabije toekomst online consulteerbaar via NABAN”, *NNK* 2010, 34-35.

¹⁹¹ *Vr. en Antw.* Senaat 2010-2011, Vr. nr.5-1485, 24 januari 2011, (Vr. F. WINCKEL); B. VAN OPSTAL en S. ROELAND, “De elektronische akte in de elektronische wereld”, *T.Not.* 2010, 397.

¹⁹² Eerst was voorzien in een termijn van vijf dagen, D. MOUGENOT, “La preuve et les nouvelles technologies” in I. BEKHOUCHE, N. COLETTE-BASECQZ, B. FOSSEPREZ, H. JACQUEMIN, L. KERZMANN, MOUGENOT, D., PÜTZ, A. en ROSIER, K., *La preuve au carrefour des cinq disciplines juridiques*, Cork Primento Digital Publishing, 2015, 172; F. CHAFFART, “Notariële akten in de nabije toekomst online consulteerbaar via NABAN”, *NNK* 2010, 34-35.

persoonsgegevens, en na advies van de instelling die de Notariële Aktebank beheert, met eerbiediging van de artikelen 23 en 458 van het Strafwetboek, de wijze waarop en de voorwaarden waaronder de Notariële Aktebank wordt ingericht, beheerd, georganiseerd en de toegang ertoe.” Deze bepaling is reeds in werking getreden, maar is bij gebreke van een Notariële Aktebank nog niet operationeel.

Aan artikel 20 van de Notariswet wordt een tweede lid gevoegd: *“De notaris is niet verplicht om de minuut te bewaren van een in gedematerialiseerde vorm verleden akte nadat hij de bevestiging ontvangen heeft van de deponering van de akte in de in artikel 18 bedoelde Notariële Aktebank. De Notariële Aktebank geldt als authentieke bron voor de akten die erin opgenomen zijn.”*

Artikel 21 van de Notariswet besluit in een nieuw tweede lid als volgt: *“Van de in de Notariële Aktebank opgenomen akten, kunnen uitgiften en grossen enkel worden afgeleverd door de notarissen die houder of bewaarder zijn van het repertorium voorgeschreven door artikel 29 van deze wet, waarin deze akten zijn ingeschreven.”* Ook de nieuwe artikelen 20 en 21 van de Notariswet zijn nog niet in werking getreden.

70. Mogelijkheid papier én elektronisch?– De wetgever voorziet in een authentieke databank, waarin de notarissen de verleden akten kunnen *uploaden*. De notarissen kunnen hierin zowel het elektronisch origineel *uploaden* als een afschrift van de papieren akte. De bedoeling is een allesomvattende databank te creëren.¹⁹³ Naast het *uploaden* van de akte, voeren de notarissen ook een aantal metagegevens in.¹⁹⁴ Die gegevens laten toe later gericht op zoek te gaan in het digitaal archief. Om technische en organisatorische redenen, zullen de notarissen een gestandaardiseerd formaat gebruiken.¹⁹⁵

Omwille van het hoogstpersoonlijke karakter, kan de notaris geen testamenten, herroepingen van testamenten en contractuele erfstellingen opnemen in NABAN. Dit betekent meteen ook dat de notaris deze akten niet op gedematerialiseerde wijze kan verlijden. Hij beschikt noch over de wettelijke, noch over de praktische mogelijkheid in een eigen archiveringssysteem te voorzien dat voldoet aan dezelfde waarborgen als NABAN. Een *louter* gekwalificeerde elektronische archivering¹⁹⁶ volstaat m.i. niet om aan de strenge bewaarplicht van de minuut te voldoen. Bovendien zou een gedematerialiseerd testament ook strijdig zijn met artikel 972 BW j° artikel 13 Notariswet.¹⁹⁷

¹⁹³ B. VAN OPSTAL en S. ROELAND, “De elektronische akte in de elektronische wereld”, *T.Not.* 2010, 397.

¹⁹⁴ Zo ook in Frankrijk; T. BLANCHET, “La réalisation du minutier central des notaires de France (la conservation des actes authentiques électroniques)”, *Petites Affiches* 2005, nr. 194, 54-56.

¹⁹⁵ KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT, “Dossier nr. 6363- De elektronische authentieke akte”, *Versl.CSW* 2008-2009, 810-811.

¹⁹⁶ Zie *supra* randnummer 22.

¹⁹⁷ B. VAN OPSTAL en S. ROELAND, “De elektronische akte in de elektronische wereld”, *T.Not.* 2010, 397-398.

Tevens zal het soms praktisch onmogelijk zijn een akte op een gedematerialiseerde drager te verlijden. Hierbij kan verwezen worden naar de eerder uiteengezette problematiek van de buitenlandse elektronische identiteitsbewijzen.¹⁹⁸

71. Authentieke aktebank?- De regelgever bepaalt uitdrukkelijk dat NABAN zal gelden als een authentieke bron van de erin opgenomen akten. De bewaarplicht van de notaris van de in gedematerialiseerde vorm verleden akten, valt weg. Het risico voor het verlies van de akte zal rusten op de beheerder van de databank.

De bewaarplicht van de notaris blijft bestaan voor de in papier verleden akten. Daarvan komt slechts een afschrift in NABAN terecht.¹⁹⁹ De Raad van State oordeelde in zijn advies dat het niet duidelijk is waarom, in zoverre NABAN geldt als authentieke bron voor alle aldaar opgenomen akten, de verplichting inzake het bewaren van de minuut van de op papier verleden akten wordt gehandhaafd.²⁰⁰

De substitutie van papier naar digitaal, met vernietiging van de minuut, zou afbreuk doen aan het authentiek karakter van de akte. De handtekening van partijen maakt een authenticiteitsvereiste uit.²⁰¹ Een gedematerialiseerd afschrift van een op papier verleden akte, bevat enkel een kopie van de handtekening van partijen.²⁰² Het gebruik van de techniek van het gekwalificeerde scannen en bewaren, kan dit probleem niet verhelpen.²⁰³ Bovendien is de mogelijkheid van substitutie van papier naar digitaal, zoals voorzien in het nieuwe tweede lid van artikel 1334 BW, enkel van toepassing op onderhandse akten. De bepaling kan niet *naar analogie* worden toegepast op authentieke akten. Daar blijft artikel 1335 BW, en de huidige interpretatie van dat artikel, relevant.

Voor de akten verleden in gedematerialiseerde vorm, stelt dit probleem zich niet. Daar is het wel mogelijk het origineel²⁰⁴ op te nemen in de databank. Het lijkt erop dat het begrip *minuuthoudende* notaris in dat geval een deel van zijn inhoud verliest, de notaris zal immers niet meer gehouden zijn de

¹⁹⁸ Zie *supra* randnummer 58.

¹⁹⁹ D. MOUGENOT, "Appendice: le notariat et les contrats immatériels", *Rép.not.* Brussel, Larcier, 2012, 176-177; F. CHAFFART, "Notariële akten in de nabije toekomst online consulteerbaar via NABAN", *NNK* 2010, 34-35; B. VAN OPSTAL en S. ROELAND, "De elektronische akte in de elektronische wereld", *T.Not.* 2010, 397-398.

²⁰⁰ Art. 25 Adv. RvS nr.45.540/2 bij wet 6 mei 2009 houdende diverse bepalingen, <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/adviezen/45540.pdf>

²⁰¹ Art. 114 Notariswet.

²⁰² Eventueel kan de notaris het digitale afschrift wel ondertekenen met een gekwalificeerde elektronische handtekening. Toch blijft het dan slechts een afschrift.

²⁰³ Zie *supra* randnummer 20; Omgekeerd zou het wel kunnen door gebruik te maken van de hybride handtekening; J. VANDENDRIESSCHE, "Hybrid signatures under Belgian law", *Digital evidence and electronic signature law review* 2012, 79-80.

²⁰⁴ Met inbegrip van de originele handtekeningen van de notaris en de partijen.

minuut te bewaren.²⁰⁵ NABAN staat in voor de bewaring van het origineel, wat voor de instrumenterende notaris een enorme plaatsbesparing kan betekenen. Dit doet geen afbreuk aan andere verplichtingen die samenhangen met de functie van *minuuthoudende* notaris, zoals de inschrijving in het repertorium of de taakverdeling en verdeling van het ereloon tussen notarissen bij een tussenkomst.

72. Centraal beheerde databank – Door in de wet te bepalen dat de databank onder het bestuur staat van de Nationale Kamer van Notarissen die de uitwerking en het operationele beheer kan delegeren aan de KBFN (art. 18 Notariswet), lijkt de wetgever te kiezen voor een centraal georganiseerde databank.²⁰⁶ Om veiligheidsredenen zou de Aktebank worden gesplitst in drie datacentra (geografisch verspreid over Vlaanderen, Brussel en Wallonië).²⁰⁷

73. Toegang en privacy- Eén van de doelstellingen van de wetgever bestaat erin de Aktebank toegankelijk te maken voor de burgers en gemandateerde derden. De burgers zouden na elektronische identificatie toegang kunnen krijgen tot de akten waar zij betrokken partij waren.²⁰⁸ De beheerder van de databank staat in voor de toegang tot de databank en de naleving van de privacyvoorschriften en de regels omtrent de verwerking van persoonsgegevens.²⁰⁹

De toegang van de burgers blijft beperkt tot de akten waarin zij betrokken partij waren. Allicht zal de notaris de *metagegevens* van de betrokkenen moeten invoeren, opdat zij later met hun *eID* toegang zouden kunnen krijgen tot de akte. Het uitvoeringsbesluit zal verder invulling moeten geven aan het begrip ‘betrokken partij’. Technisch gezien zou men de link kunnen leggen tussen de *eID* waarmee de akte werd getekend, en de *eID* waarmee men zich aanmeldt om een kopie van de akte te bekijken. In dat geval worden wel een aantal belanghebbenden uitgesloten van de mogelijkheid de akte via NABAN op te vragen, *bv.* de vertegenwoordigde.

Wat betreft het afleveren van uitgiften en grossen, stipuleert artikel 21 van de Notariswet dat deze enkel kunnen worden afgeleverd door de notarissen die houder zijn van het repertorium waarin deze akten zijn ingeschreven. Dit geldt ook voor akten op gedematerialiseerde drager verleden, waar het origineel wordt bewaard in NABAN.

²⁰⁵ P. VAN DEN EYNDE, “Le droit du notariat: d’une loi de réforme à l’acte dématérialisée”, *Rev.not.b.* 2011, 822.

²⁰⁶ Zie *supra* randnummers 16-18.

²⁰⁷ F. CHAFFART, “Notariële akten in de nabije toekomst online consulteerbaar via NABAN”, *NNK* 2010, 34-35.

²⁰⁸ Merk op dat de elektronische identificatie te onderscheiden is van de elektronische handtekening. Bij de elektronische identificatie maakt men kenbaar wie men is, om *bv.* toegang tot gegevens te krijgen, zonder dat men zich de inhoud van een document toe-eigent.

²⁰⁹ Verslag namens de commissie voor Justitie uitgebracht door de heer MAHOUX over het wetsontwerp houdende diverse bepalingen, *Parl.St.* Senaat 2008-2009, nr. 4-1250/5.

Dit is elementair voor de grossen. Een grosse bevat een tenuitvoerleggingsformule en biedt op die manier de mogelijkheid om over te gaan tot directe uitvoering, zonder voorafgaand vonnis. Bij verlies van de eerste grosse, mag geen tweede grosse worden afgeleverd dan na de bijzondere procedure van artikel 26 Notariswet en artikel 1377 e.v. Ger.W., die *o.m.* een verschijning van de partijen bij de notaris vereist. Hiermee voorkomt de wetgever dat een schuldeiser twee keer tenuitvoerlegging zou kunnen eisen.²¹⁰ Een afschrift is op zijn beurt een gecertificeerde kopie en bevat enkel de handtekening (en in papieren context ook de zegel) van de notaris. Een afschrift wordt afgeleverd aan alle partijen voor wie de akte een titel inhoudt en in functie van een aantal formaliteiten die moeten worden vervuld.²¹¹ Het afschrift geniet bewijswaarde overeenkomstig artikel 1335 BW. Ook wanneer de notaris niet langer de bewaarder van de minuut is, blijft hij als instrumenterend ambtenaar het best geplaatst voor het afleveren van een afschrift.²¹² Zoals eerder aangehaald,²¹³ is het wenselijk dat de mogelijkheid bestaat om zowel een papieren als een digitaal afschrift af te leveren, ongeacht de oorspronkelijke drager van de akte.

74. Aangehechte stukken en verwijzing- Stukken die samen met de authentieke akte één corpus vormen, zullen ook als een geheel met de authentieke akte in de databank terechtkomen.²¹⁴ Ook de aangehechte stukken die geen authenticiteit verkrijgen, maar wel worden aangehecht, komen m.i. best als bijlage terecht in de aktebank. Op die manier rust op de notaris geen aparte bewaarplicht voor de stukken en kan ook daar een geheel afschrift van afgeleverd worden.

Stukken waarnaar verwezen wordt, worden niet aangehecht aan de akte.²¹⁵ Zij zullen op die manier ook niet in NABAN terechtkomen. Hier bestaat het risico dat door de combinatie van een digitaal archief en papieren archieven, stukken moeilijker vindbaar zijn. Het gebruik van de *metagegevens* die aanduiden welk stuk zich waar bevindt, zal essentieel zijn.

75. Back-up?- Eeuwige elektronische archivering brengt risico's met zich mee. Wat als ondanks alle waarborgen de akte na verloop van tijd niet meer leesbaar is, of onvindbaar is? De Federatie staat hiervoor als beheerder van de aktedatabank in.²¹⁶ Het is niet surreëel dat de drager van de akte vroeg of

²¹⁰ Wanneer er verschillende schuldeisers zijn mag er wel een grosse per schuldeiser worden opgemaakt, telkens voor de desbetreffende som: L. WEYTS, *Algemeen deel. De Notariswet*, Mechelen, Kluwer, 2015, 238-243.

²¹¹ H. CASMAN, *Précis du notariat*, 2011, Brussel, Bruylant, 193-194.

²¹² Een alternatief zou zijn dat de betrokkene zelf rechtstreeks een afschrift kan verkrijgen via NABAN. Dit is té verregaand. Nog een alternatief zou erin bestaan dat de KFBN, als beheerder van NABAN de afschriften aflevert. Het is vanuit hun positie echter moeilijker de situatie in te schatten. De instrumenterende notaris blijft het best geplaatst om te oordelen wie als belanghebbende recht heeft op een afschrift.

²¹³ Zie *supra* randnummer 66.

²¹⁴ Zie *supra* randnummer 64.

²¹⁵ Art. 19, derde lid Notariswet.

²¹⁶ KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT, "Dossier nr. 6363- De elektronische authentieke akte", *Versl. CSW 2008-2009*, 810-811.

laat gewijzigd moet worden. Dit hoeft geen afbreuk te doen aan het authentiek en origineel karakter.²¹⁷ Sommigen pleiten ervoor om –zeker in een proefperiode- een *back-up* systeem te hebben met een analoge kopie. Al speelt de vrees dat een document verloren gaat op veel langere termijn dan eender welke proefperiode.

76. Link gemeen recht elektronische archivering – De Notariële Aktebank zal een bijzonder en strikt gereguleerd systeem uitmaken voor de bewaring van de authentieke akten. Het gemeene recht inzake elektronische archivering zal van belang blijven voor de bewaarplicht van de notaris van voor stukken *andere* dan de akte zelf.²¹⁸

77. Frankrijk- Ook in Frankrijk, waar men al een authentieke akte op gedematerialiseerde drager kent, is voorzien in een centrale elektronische archivering van deze akten. De databank MICEN (*Le Minutier Central Électronique du Notariat*) bewaart de gedematerialiseerde authentieke akten. Net als bij NABAN, is de notaris niet langer gehouden de minuut te bewaren.²¹⁹ *Le Conseil supérieur du notariat* is de beheerder en ontwikkelaar van de databank.²²⁰ In tegenstelling tot wat NABAN voor ogen heeft, voorziet het Franse recht niet in de mogelijkheid een digitaal afschrift van een op papier verleden akte op te nemen. Ook is naar Frans recht enkel de instrumenterende notaris gerechtigd de akte via MICEN te consulteren.²²¹

Hoofdstuk 3: Gedematerialiseerde notariële akte op verschillende locaties

78. Algemeen – De gedematerialiseerde akte op afstand spreekt nog meer tot de verbeelding en biedt zo mogelijks nog meer opportuniteiten. Toch lijken de formalistische vereisten en de authenticiteit van de notariële akte zeer moeilijk verenigbaar met een akte *op afstand*. M.i. kan er een onderscheid gemaakt worden tussen drie verschillende hypothesen. In een eerste hypothese (Afdeling I) onderzoek ik de mogelijkheid van de gedematerialiseerde akte waar alle partijen bij hun eigen (Belgische) notaris verschijnen. In een tweede hypothese (Afdeling II) verschijnen partijen nog steeds fysiek, maar op een

²¹⁷ In een elektronische wereld is er immers heel snel sprake van een ‘omzetting’ (bv. bij simpelweg doorsturen), maar dat hoeft geen afbreuk te doen aan de zekerheid omtrent de inhoud, de handtekeningen.. van het document. Aan de functionele vereisten van bewaring is voldaan.

²¹⁸ T. BLANCHET, “La réalisation du minutier central des notaires de France (la conservation des actes authentiques électroniques)”, *Petites Affiches* 2005, afl. 194, 54-56; B. REYNIS, “Actualité et avenir de l’acte authentique électronique”, *Rép. Not. Defrénois* 2013, afl. 20, 2.

²¹⁹ J. DE POULPIQUET, “Fasc. 420-20: Notaire.- Responsabilité résultant de la fonction d’authentificateur du notaire”, *Jurisclasseur* 2016, 22; Art. 28 Décret n°71-941 du 26 novembre 1971 relatif aux actes établis par les notaires, *JORF* 3 december 1971.

²²⁰ Art. 28, derde lid n°71-941 du 26 novembre 1971 relatif aux actes établis par les notaires, *JORF* 3 december 1971.

²²¹ *Ibid.*

buitenlands consulaat. Tenslotte (Afdeling III) bespreek ik de akte zonder fysieke verschijning van (één van) de partijen.

Afdeling I: Gedematerialiseerde akte bij eigen notaris (binnenland)

79. Hypothese- In deze eerste hypothese verschijnen alle partijen elk bij hun eigen (Belgische) notaris. De akte wordt in gedematerialiseerde vorm verleden, en ondertekend door alle partijen en hun respectievelijke notarissen. De notarissen werken niet met een systeem van volmachten, maar sturen de akte via een beveiligd elektronisch kanaal door naar elkaar. Op het einde van de rit is er één notariële akte verleden in gedematerialiseerde vorm.²²² Via videoconferentie kan²²³ de communicatie tijdens het verlijden van de akte worden verzekerd. Naast het beeld van partijen en notaris, moet ook de akte *live* zichtbaar zijn op beide kantoren. Op die manier zijn eventuele wijzigingen en aanvullingen voor alle partijen en notarissen onmiddellijk duidelijk.

Bijvoorbeeld: Partij A, woonachtig te Hasselt verkoopt zijn appartement in Knokke. Hij doet hiervoor beroep op de Hasseltse notaris X. Partij B, woonachtig te Brugge, is de koper van het appartement. Hij wendt zich tot Brugse notaris, Y. Om de grote verplaatsing (Hasselt-Brugge) te vermijden besluiten partijen en notarissen de akte op gedematerialiseerde drager te verlijden. Zowel partij A als partij B hebben om 14u een afspraak op kantoor, om 14u10 begint de videoconferentie tussen beide notarissen.

Hieronder ga ik na in welke mate deze hypothese tegemoet komt aan de authenticiteitsvereisten van de authentieke akte.

(i) Optreden van de notaris

80. Optreden notaris- Het optreden van de notaris vormt geen enkel probleem bij een akte verleden vanuit twee notariskantoren. Er is één gematerialiseerde akte die door beide notarissen wordt getekend. De *minuuthoudende*²²⁴ notaris zal de formaliteiten na de akte vervullen en zal de akte ook opnemen in NABAN. M.i. zullen beide notarissen wel de akte moeten inschrijven in hun repertorium.²²⁵

²²² Net omdat beide notarissen optreden als instrumenterend notaris en de akte niet (enkel) tot stand komt bij de *minuuthoudende* notaris; B. REYNIS. en M. GRIMALDI, “L’acte authentique électronique”, *Petites affiches* 2003, nr. 222, 3-24.

²²³ De Franse wetgeving voorziet niet in videoconferentie. Wel verwijst het uitdrukkelijk naar een beveiligd kanaal waarlangs de gedematerialiseerde akte wordt doorgestuurd wanneer ze wordt verleden voor verschillende notarissen. In de praktijk gebruiken de notarissen het systeem van videoconferentie wel; art. 20 Décret n°71-941 du 26 novembre 1971 relatif aux actes établis par les notaires, *JORF* 3 december 1971.

²²⁴ Merk op dat het begrip minuuthoudende notaris een deel van zijn invulling verliest. De akte zal naderhand in NABAN worden opgenomen. Zie *supra* randnummer 71, laatste alinea.

²²⁵ B. REYNIS en M. GRIMALDI, “L’acte authentique électronique”, *Petites affiches* 2003, 7.

81. Bevoegdheid notaris?- Hier dient een onderscheid gemaakt te worden tussen de gedematerialiseerde akte op één notariskantoor met een tussenkomende notaris en de gedematerialiseerde akte vanuit twee notariskantoren.

Bij een akte verleden op één kantoor, kan het zijn dat de tussenkomende notaris niet bevoegd is in het ambtsgebied waar de akte wordt verleden. De handtekening van deze notaris maakt de akte niet tot een notariële akte. Bij een gedematerialiseerde akte vanuit twee kantoren, moeten beide notarissen daarentegen wel bevoegd zijn en ondertekenen. De notarissen instrumenteren samen de akte binnen een virtuele wereld, maar elk binnen de eigen standplaats.²²⁶ Zonder handtekening van één van de notarissen is de akte ongeldig. Temeer omdat elk van beide notarissen de identiteit van de partijen nagaat, hun verschijning en verklaringen op authentieke wijze vaststelt en de plaats en datum verzekert.

Volgens A. MICHIELENS kan er een probleem ontstaan, omdat de tweede notaris virtueel mede instrumenteert op de plaats waar de *minuuthoudende*²²⁷ notaris tekent (zijnde de notaris die de akte opneemt in de aktebank), een plaats waar hij niet per se bevoegd is.²²⁸ M.i. vormt dit geen probleem. De plaats van totstandkoming van de akte, is niet de plaats waar de akte wordt opgenomen in NABAN, of waar de *minuuthoudende* notaris standplaats heeft. De wilsovereenstemming van partijen geschiedt gelijktijdig, op verschillende plaatsen. Het gaat om een akte op afstand, die tot stand komt in de virtuele wereld. Uiteraard moeten de betrokken notarissen wel bevoegd zijn op de plaats waar elk der partijen zijn wil uit, en moet elk der notarissen de authenticiteitsvereisten waarborgen.

82. Aansprakelijkheid notaris en valsheid in geschrifte – Een bijkomend probleem is wie van de beide notarissen aansprakelijk kan worden gesteld of tegen wie men de vordering inzake valsheid in geschrifte moet instellen. Hier moet opgemerkt worden dat beide notarissen optreden als instrumenterend ambtenaar.²²⁹

Wanneer meerdere notarissen samen optreden, zijn zij in beginsel solidair aansprakelijk.²³⁰ Wel zal de ene notaris, naargelang de omstandigheden, een regresvordering kunnen instellen tegen de andere

²²⁶ A. MICHIELENS, “De notariële akte tien jaar later: er verandert voortdurend wat”, *Not.Fisc.M.* 2009, 267.

²²⁷ Het begrip ‘minuuthoudende notaris’ heeft in die context ook niet langer betrekking op de bewaarder van de minuut. De akte wordt opgenomen in NABAN.

²²⁸ A. MICHIELENS, “De notariële akte tien jaar later: er verandert voortdurend wat”, *Not.Fisc.M.* 2009, 267.

²²⁹ Bij een klassieke tussenkomst kan het zijn dat één van de notarissen niet bevoegd is, en dat deze slechts optreedt als raadgever.

²³⁰ L. WEYTS, *Algemeen deel: De Notariswet*, Mechelen, Kluwer, 2015, 372; Luik (20° k.) 1 februari 2007, *Rev.not.b.* 2009, 2270; Rb. Hasselt (5° k.) 11 oktober 1999, *Limb.Rechtsl.* 2000, 118.

notaris.²³¹ Wie uiteindelijk (in welke mate)²³² aansprakelijk is, of tegen wie men de vordering van valsheid in geschrifte zal moeten instellen, zal afhankelijk zijn van wat men betwist.²³³

Zo zijn beide notarissen verantwoordelijk voor het toevoegen van de juiste datum. Bij een te beperkte identiteitscontrole of betwisting omtrent de verschijning van één van de partijen, zal de notaris die de identiteit moest controleren en de verschijning *authentiek* moest vaststellen, (ook strafrechtelijk)²³⁴ aansprakelijk zijn. Uiteraard rust op de andere notaris een controleplicht. Wanneer hij twijfelt of de wederpartij daadwerkelijk is verschenen bij zijn confrater, *bijvoorbeeld* omdat hij niet in beeld is bij de videoconferentie, moet hij zijn medewerking aan de akte weigeren.

(ii) Voorlezing en toelichting

83. Principe- Zoals eerder uiteengezet gaat de notariswet uit van het principe van een verkorte voorlezing en toelichting. De integrale voorlezing is beperkt tot de vaststellingen die de notaris op authentieke wijze verricht.

84. Pragmatisch standpunt- *De facto* zal elke notaris bij het moment van het starten van de videoconferentie kort zichzelf voorstellen, net als de partij die bij hem verschenen is. Bij het proces van het eigenlijke verlijden van de akte, zal allicht één van de notarissen de (volledige) voorlezing verrichten. De authenticiteitsvereiste van de *voorlezing en toelichting* vereist m.i. geen direct fysiek contact, en kan dus ook via videoconferentie. Anders beschouwen, zou ertoe leiden dat elk der notarissen de hele akte moet voorlezen en toelichten. Ten tweede mag men m.i. de samenhang tussen de voorlezing en de authentieke vaststelling niet te strikt interpreteren. Zeker niet wanneer voor het proces van het verlijden van de akte, partijen aan elkaar zijn voorgesteld.

Stel: Partij A verschijnt bij notaris X en partij B verschijnt bij notaris Y. In een strikte visie zou notaris X de verschijning van partij B niet kunnen voorlezen, omdat hij niet diegene is die de verschijning van partij B authentiek heeft vastgesteld. Dat is zijn collega Y.

Een meer pragmatisch standpunt sluit ook aan bij de theorie van de functionele equivalentie. Dit belet uiteraard niet dat notaris Y nog steeds diegene is die partij B moet identificeren en *de visu et de auditu* diens verschijning, verklaringen en ondertekening vaststelt.

²³¹ *Ibid.*

²³² De rechter kan ook oordelen dat de notarissen aansprakelijk zijn in een verhouding 80%-20%

²³³ B. REYNIS. en M. GRIMALDI, “L’acte authentique électronique”, *Petites affiches* 2003, nr. 222, 3-24.

²³⁴ Wanneer hij verklaart dat iemand is verschenen, die er niet was, maakt de notaris zich uiteraard schuldig aan het misdrijf valsheid in geschrifte.

(iii) Vaststelling en vermelding van datum en plaats

85. Datum en plaats- Over de datum zal weinig discussie bestaan. Eén tijdszone omvat heel België, en de akte wordt nog steeds gelijktijdig getekend. Wel zal de akte op twee plaatsen worden verleden. Dit vormt geen probleem.²³⁵ De akte zal uitdrukkelijk bepalen waar en bij welke notaris iedere partij is verschenen. De notarissen zullen bevoegd moeten zijn op de plaats waar zij de partijen ontvangen en de akte ondertekenen.

(iv) Identificatie van partijen en ondertekening

86. Identificatie- Zoals hierboven opgemerkt, is de notaris bij wie de partij verschijnt, diegene die op authentieke wijze de verschijning vaststelt. Hij is ook diegene die formeel de ondertekening door die partij bevestigt. De wijze van identificatie gebeurt als voorheen. De ondertekening gebeurt op gedematerialiseerde wijze, hier kunnen dezelfde kanttekeningen worden gemaakt als bij de *gewone* gedematerialiseerde akte.²³⁶

87. Getuigen?- De vraag kan zich stellen bij welke notaris de getuigen moeten verschijnen. Het gaat hier om de hypothese dat één van de partijen niet in staat is te tekenen, niet kan tekenen, blind of doofstom is.²³⁷ De getuigen treden op ter bescherming van de belangen van de andersvalide of analfabeet. Logischerwijze zullen de getuigen fysiek moeten verschijnen bij de notaris die de andersvalide ontvangt. Het begrip niet in staat zijn te tekenen, zal ook een andere invulling krijgen in elektronische context (de ondertekenaar zal enkel een pincode moeten kunnen toetsen).

(v) Uitbreiding van de authenticiteit en verwijzing

88. Problematiek authenticiteit en verwijzing- De beleidskeuze of men het toelaatbaar acht dat slechts een kopie/scan van een stuk wordt aangehecht en ondertekend, zal opnieuw gemaakt moeten worden. Bijkomend zal, in geval van dematerialisatie van een papieren stuk, slechts één notaris het origineel in handen hebben. Rijzen er problemen bij de substitutie van papier naar digitaal, die leiden tot onvolledigheid, onjuistheid of onleesbaarheid van het aangehechte stuk, dan zal de notaris die het origineel in handen heeft aansprakelijk zijn. Op de andere notaris rust *redelijkerwijze* wel een

²³⁵ A. MICHELSSENS, “Authenticiteit en formalisme” in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 51-52.

²³⁶ Zie *supra* randnummer 58.

²³⁷ L. WEYTS, *Algemeen deel. De Notariswet*, Mechelen, Kluwer, 2015, 129; Het gaat hier niet om de getuigen die optreden bij een testament, de testator gaat immers gewoon naar zijn eigen notaris. Er is geen nood aan videoconferentie met een tweede notaris. Bovendien is het bijzonder betwist of het mogelijk zal zijn een testament in gedematerialiseerde vorm op te maken, daar het testament niet kan worden opgenomen in NABAN.

controleplicht. Hij kan niet meewerken aan het verlijden van een akte, waarvan (een deel van) de inhoud hem onduidelijk is.

Bijzondere aandacht moet gegeven worden aan de aanhechting van de volmacht. In principe dient een authentieke volmacht niet aangehecht te worden, wanneer de notaris zelf de volmacht heeft verleden, en de minuut onder zich houdt. In deze hypothese kan dat slechts één van de notarissen zijn.

Het zou voldoende moeten zijn dat de notaris die de vertegenwoordiger ontvangt, de volmacht heeft geïnstrumenteerd. Hij is immers bevoegd om na te gaan in welke mate de vertegenwoordiger optreedt binnen zijn bevoegdheid.²³⁸ Dat belet niet dat die notaris een afschrift of kopie moet meedelen aan de mede-instrumenterende notaris. Alle partijen en notarissen moeten kennis kunnen nemen van het stuk. Het is m.i. niet noodzakelijk dit afschrift aan te hechten. Veiligheidshalve zou men dit wel kunnen doen, dit verhoogt wel de kosten van de registratie.

89. Frankrijk -Ook het Franse recht voorziet in de mogelijkheid van de authentieke akte op afstand, mits tussenkomst van een tweede notaris.²³⁹ Ook daar oordeelde men dat het geen afbreuk doet aan de authenticiteitsvereiste: *“De cette facon l'on voit à la fois tirés tous les intérêts de l'électronique, qui permet d'abolir l'espace, et préservé le caractère un peu sacré de l'authenticité. L'ordinateur n'est pas employé comme une simple machine à écrire, ce qui serait un peu le cas si les parties devaient toutes être en presence de l'officier public instrumentaire; et le notaire voit conservé son rôle de conseil de proximité.”*²⁴⁰

De Franse rechtsleer beroept zich ook op de formulering van artikel 1317 BW om de akte vanuit twee notariskantoren toe te laten: *“Een authentieke akte is een akte die in de wettelijke vorm is verleden voor openbare ambtenaren die daartoe bevoegd zijn ter plaatse waar zij is opgemaakt”*. De wet heeft het over (meerdere) ambtenaren. Of zoals B. REYNIS en M. GRIMALDI het verwoorden: *“L'unicité de l'acte instrumentaire n'implique pas l'unicité de notaire: elle n'exclut pas la réception des consentements par plusieurs notaires.”*²⁴¹

Hoewel de videoconferentie naar Frans recht niet bij wet is voorzien, maken de notarissen hier in de praktijk gebruik van.

²³⁸ A. MICHELSENS, Authenticiteit en formalisme” in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 61-69.

²³⁹ Art. 20 Décret n°71-941 du 26 novembre 1971 relatif aux actes établis par les notaires, *JORF* 3 december 1971.

²⁴⁰ B. REYNIS, “Actualité et avenir de l'acte authentique électronique”, *Rép. Not. Defrénois* 2013, afl. 20, 4p; Citaat van J. HUET uit J. HUET, “L'acte authentique électronique, petit mode d'emploi”, *D.* 2005, afl.42, 2904.

²⁴¹ B. REYNIS en M. GRIMALDI, “L'acte authentique électronique”, *Petites Affiches* 2003, afl. 222, 6.

Afdeling II: Gedematerialiseerde akte met tussenkomst van de (consulair) ambtenaar

90. Inleiding- Eén van de grootste opportuniteiten van de digitalisering, schuilt in de vereenvoudiging van “internationale akten”. In deze afdeling onderzoek ik in welke mate de digitalisering mogelijkheden kan bieden voor het verlijden van akten bij een consulair ambtenaar of een buitenlandse notaris.

91. Notariële bevoegdheid consulaire ambtenaren- De consulaire ambtenaren buiten de Europese Unie²⁴² hebben overeenkomstig artikel 18 van het Consulair Wetboek een aantal notariële bevoegdheden. Het gaat o.m. om het verlijden van akten en contracten die betrekking hebben op in België gelegen goederen of te behandelen zaken en huwelijkscontracten en akten die verband houden met de wijziging van het huwelijksstelsel voor zover één van de partijen Belg is.²⁴³ Volmachten vormen de grootste groep van de in het buitenland verleden notariële akten.²⁴⁴

92. Procesverloop verlijden volmacht - De consulair ambtenaar zal zich voor het verlijden van de akte steeds baseren op een model, opgemaakt door een Belgische notaris. Deze Belgische notaris verstuurt het model niet rechtstreekt naar de consul, maar naar de cel Notariaat van Buitenlandse zaken. Daar kijken ze het model na, met een bijzondere aandacht voor de bevoegdheidsproblematiek. Vervolgens spreekt de consul een datum af met de comparant(en) en wordt de akte verder voorbereid door de consulair ambtenaar. In de akte wordt bovendien een clause opgenomen dat ze is opgemaakt overeenkomstig het model van notaris X.²⁴⁵ De verantwoordelijkheid voor het verlijden van de akte blijft wel bij de consulair ambtenaar die de akte opstelde en ligt niet bij de notaris die het model afleverde.²⁴⁶

²⁴² Belgen die zich in andere EU-landen bevinden moeten zich wenden tot de notariaten ter plaatse. De *ratio* is dat in alle EU landen een lokaal notariaat bestaat dat wat betreft zekerheid en organisatie voldoende garanties biedt; J. VERHELLEN, “Het nieuwe Belgische Consulair Wetboek doorgelicht”, *RW* 2014-2015, 409-410

²⁴³ Art. 18 Consulair Wetboek: “*De notariële bevoegdheden betreffen uitsluitend : 1° de akten en contracten die betrekking hebben op in België gelegen goederen of te behandelen zaken; 2° de huwelijkscontracten en de akten die verband houden met een wijziging van het huwelijksvermogenstelsel, voor zover ten minste één van de partijen Belg is; 3° alle akten die uiterste wilsbeschikkingen bevatten en de akten en processen-verbaal die daar op betrekking hebben, voor zover de erflater Belg is; 4° alle akten houdende toestemming tot adoptie of volle adoptie, welke ook de nationaliteit is van diegene die de toestemming geeft, mits de persoon die de toestemming nodig heeft, Belg is; 5° de afgifte van eensluidende afschriften van en uittreksels uit de in minuut verleden akten die op de consulaire post worden bewaard. De consulaire ambtenaren kunnen de partijen verzoeken een door een Belgische notaris opgesteld model van de te verlijden akte voor te leggen*”.

²⁴⁴ M. LAEVENS, “De notariële functies binnen de lijnen van het Consulair Wetboek” in M. LAEVENS, G. VERSCHULDEN en M. DELANOTE, *Rechtskroniek voor het notariaat deel 27*, Brugge, die Keure., 2015, 13-19.

²⁴⁵ M. LAEVENS, “De notariële functies binnen de lijnen van het Consulair Wetboek” in M. LAEVENS, G. VERSCHULDEN en M. DELANOTE, *Rechtskroniek voor het notariaat deel 27*, Brugge, die Keure, 2015, 13-17.

²⁴⁶ J. VERHELLEN, “Het nieuwe Belgische Consulair Wetboek doorgelicht”, *RW* 2014-2014, 409-410.

Daarna verschijnt de comparant/de comparanten bij de notaris-consul, die de bepalingen van de Notariswet in acht neemt bij het verlijden van de akte. De minuut zelf wordt op het consulaat bewaard, een afschrift wordt meegegeven met de cliënt. Deze laatste verstuurt het afschrift zelf per post naar de notaris. De verleden akten zijn vrijgesteld van alle vormen van legalisatie.²⁴⁷

Na het verlijden van de akte, zal de notaris-consul een controlekopie sturen naar de Cel Notariaat in Brussel, daar wordt het nog een keer nagelezen en gecontroleerd. In het ergste geval, zal de Cel Notariaat in Brussel beslissen tot herroeping van de akte.²⁴⁸

93. Gedematerialiseerde akte- Dit hele proces kan versnellen, wanneer ook de consulaire ambtenaar in de mogelijkheid is om akten op een gedematerialiseerde drager te verlijden. Naar analogie met de akte op een gedematerialiseerde drager bij de notaris, doet de vernieuwde drager geen afbreuk aan de authenticiteits- of vormvereisten. Idealiter zou de consul de akte ook rechtstreeks kunnen opnemen in NABAN. Eventueel kan de Cel Notariaat van de FOD Buitenlandse Zaken hier optreden als tussenpersoon, zoals dat ook nu gebeurt bij de inschrijving in het CRH.²⁴⁹ Wanneer hij toegang krijgt tot het systeem van *e-Box* kan de consul bovendien rechtstreeks een afschrift sturen naar de notaris. Ook partijen kunnen het afschrift op elektronische wijze versturen naar de notaris.

94. Akte op afstand met consulaire ambtenaar als tussenpersoon?– Veel notarissen zullen argwanend staan tegenover de idee van het verlijden van *eender welke* notariële akte op afstand met een consulaire ambtenaar als tussenpersoon. Reflecteren over de mogelijkheden van de digitalisering, brengt mij ertoe om ook deze piste uit te werken. Kan de authenticiteit ook dan gegarandeerd worden? En doen we geen afbreuk aan de bescherming van de rechtszoekende?

Het verlijden van ‘eender welke akte’ lijkt moeilijk verenigbaar met de notariële bevoegdheid van de notaris-consul. Een consulaire ambtenaar beschikt niet over de kennis, noch over de mogelijkheden om de verantwoordelijkheid van ‘eender welke akte’ op zich te nemen. Toch bestaan hier m.i. opportuniteiten. De consulaire ambtenaar zou kunnen optreden als een *bijkomende*²⁵⁰ notaris, een gekwalificeerde derde. Hij stelt de identiteit, verschijning, verklaringen en ondertekening van de partijen vast, net als de datum en de plaats. Voor het overige zou de Belgische notaris authenticiteit verlenen aan de akte en de verantwoordelijkheid van de redactie van de akte op zich nemen. Ook hier kan de akte

²⁴⁷ Art. 30 Consulaire Wetboek.

²⁴⁸ M. LAEVENS, “De notariële functies binnen de lijnen van het Consulaire Wetboek” in M. LAEVENS, G. VERSCHULDEN en M. DELANOTE, *Rechtskroniek voor het notariaat deel 27*, Brugge, die Keure, 2015, 13-17.

²⁴⁹ M. LAEVENS, “De notariële functies binnen de lijnen van het Consulaire Wetboek” in M. LAEVENS, G. VERSCHULDEN en M. DELANOTE, *Rechtskroniek voor het notariaat deel 27*, Brugge, die Keure, 2015, 20.

²⁵⁰ Hij treedt niet echt op als een tussenkomende notaris. Immers, als een tussenkomende notaris kan een notaris optreden buiten zijn ambtsgebied, hij zal vaak eerder optreden als raadgever en op onafhankelijke en onpartijdige wijze advies verlenen. De consul moet wel bevoegd zijn, de adviesverplichting zal *grotendeels* rusten op de notaris.

eerst ter controle worden voorgelegd aan de Cel Notariaat van Buitenlandse zaken, die bijzondere aandacht zal geven aan het respecteren van de bevoegdheidsregels en de regels inzake het Internationaal Privaatrecht.

Bijvoorbeeld: Heren A en B (twee broers) bezitten een onroerend goed in onverdeeldheid, het goed is gelegen te Waregem. Zij wensen dit goed te verkopen aan mevrouw C. De heer A verblijft voor zijn werk in Las Vegas. Hij kan niet naar België terugkeren voor het verlijden van de akte, en heeft er in België ook niet aan gedacht een volmacht te verlijden.

Heer A trekt naar het lokale Belgische consulaat. Klassiek zou daar een volmacht worden verleden, waarvan later een afschrift zou terechtkomen bij de notaris die de eigenlijke koopakte verlijdt. In deze hypothese verschijnen partijen B en C bij hun notaris, die via videoconferentie contact opneemt met het consulaat, waar partij A ook aanwezig is. Tezamen tekenen ze allen (A, B, C, de consul en de notaris) de gedematerialiseerde akte. De notaris vervult alle formaliteiten na de akte.

95. Authenticiteitsvereisten?- Voor de authenticiteitsvereisten kan ik deels verwijzen naar wat eerder werd uiteengezet onder Hoofdstuk 3, Afdeling I (gedematerialiseerde akte vanuit twee notariskantoren). De notaris en de consul treden beiden op, starten een videoconferentie en ondertekenen met een elektronische handtekening. Uit de elektronische handtekening moet de hoedanigheid van notaris, respectievelijk consul af te leiden zijn. Beiden moeten ook bevoegd zijn in hun ambtsgebied. In deze hypothese zal in het bijzonder ook rekening moeten worden gehouden met de regels van het internationaal privaatrecht en het consulaire recht.

Met betrekking tot de voorlezing en toelichting is het interessant dat de notaris het grootste deel van de informatieplicht op zich neemt. Hij is beter geplaatst de akte op een duidelijke en correcte wijze toe te lichten. Het begrip *voorlezing en toelichting* mag in deze context geen direct fysiek contact vereisen. Net als bij de akte verleden vanuit twee notariskantoren is de betrokken notaris/consul bij wie de partij verschijnt, verantwoordelijk voor de identificatie van de partijen en voor de formele bevestiging van ondertekening. Ook voor de aangehechte stukken en verwijzingen kan worden verwezen naar wat in de vorige afdeling uiteengezet werd. Gaan we akkoord met een (gekwalficeerde) scan, of vereisen we een elektronisch origineel?

Het grootste verschil betreft de vaststelling van de datum en plaats. Met betrekking tot de plaats, zal opnieuw een akte op afstand tot stand komen. De akte vermeldt de respectievelijke plaatsen waar partijen zijn verschenen. De bijkomende internationale dimensie, geeft geen problemen voor zover ook de regels van het internationaal privaatrecht en het consulaire recht zijn gerespecteerd. Op vlak van tijd en datum kan er nu wel een verschil bestaan. Zowel de notaris als de consul vermelden de lokale datum en tijd.

Een verschil in data betekent echter niet dat er sprake is van een akte op twee data in de juridische zin van het woord.²⁵¹ De ondertekening gebeurt wel *gelijktijdig*. De wilsovereenstemming van alle partijen is aanwezig op hetzelfde moment. De consul en de notaris kunnen ook verwijzen naar UCT, de gecoördineerde wereldtijd of standaardtijd. Tenslotte kunnen ze een elektronische tijdstempel toevoegen. Wie dan de datum van de akte wil betwisten, moet succesvol de zware procedure van valsheid in geschrifte doorlopen én moet het vermoeden van juistheid van tijd weerleggen.

96. Zonder videoconferentie?- Kan dezelfde werkwijze ook toegepast worden zonder videoconferentie? Het grote tijdsverschil en de (vaak beperkte) openingsuren van een consulaat, maken een videoconferentie soms moeilijk. Volgens deze veronderstelling zou de notaris eerst de partij in het buitenland informeren over de akte (al dan niet via videoconferentie). Vervolgens zou de (gedematerialiseerde) akte worden ondertekend door de partij in het buitenland en de consul. Deze stuurt de akte elektronisch naar de notaris die, samen met de andere partij(en) de akte ondertekent. Dit lijkt mij niet wenselijk. Ten eerste moet de voorlezing en de toelichting van de akte *ook* gebeuren tijdens het proces van het verlijden van de akte. Een voorafgaande informatieplicht – die sowieso bestaat- voldoet niet, en de consul is niet geplaatst om op die manier *eender welke* akte te verlijden. Ten tweede is er dan technisch wel sprake van een akte op twee data in de juridische zin van het woord. Niemand heeft kunnen vaststellen dat de toestemming en de wilsovereenstemming van partijen gelijktijdig bestond.

97. Buitenlandse notaris?- Zou een gelijkaardige werkwijze kunnen worden gehanteerd binnen de Europese Unie? De consulaire ambtenaren hebben daar geen enkele notariële bevoegdheid meer, er zou beroep moeten gedaan worden op een buitenlandse notaris. De problemen die zich nu stellen bij het beroep op een buitenlands notariaat, o.m. de taalbarrière, de onmogelijkheid om Belgische modellen te gebruiken en de verschillende werking van de notariaten, worden niet opgelost door een akte op afstand via videoconferentie. Bovendien kent niet elk land van de Europese Unie, noch elk land van het Latijns notariaat de figuur van de tussenkomende notaris.²⁵² Hoewel de akte op afstand niet helemaal gelijkloopt met deze figuur, is er toch een zeker parallellisme.

²⁵¹ De akte op twee data is mogelijk voor eenzijdige overeenkomsten. De akte zal dan pas vaste datum krijgen op het moment van ondertekening door de notaris. Bij tweezijdige/meerzijdige overeenkomsten is dit niet mogelijk. Er moet wilsovereenstemming bestaan op het moment van ondertekening; A. MICHIELENS, “Authenticiteit en formalisme” in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 50-51.

²⁵² L. WEYTS, *Algemeen deel. De notariswet*, Mechelen, Kluwer, 2015, 389p.

Afdeling III: Gedematerialiseerde akte waar partijen niet fysiek aanwezig zijn

98. Algemeen- In deze hypothese houdt de notaris een videoconferentie met één van de partijen, terwijl de andere partijen bij hem op kantoor verschijnen. Deze *zuivere* akte op afstand, zonder fysieke verschijning van één van de partijen botst op meer problemen. Ze wringt met de (huidige) invulling van de notariële authenticiteit.²⁵³ Het belangrijkste probleem schuilt in de vaststelling van de identiteit, de verschijning en de ondertekening door partijen.

99. Identificatie- Zonder fysieke verschijning van de partijen, beschikt de notaris niet over voldoende middelen om de identiteit van de betrokkene behoorlijk vast te stellen. Noch kan hij *de visu et de auditu* de verschijning van de partijen vaststellen. Een ruime interpretatie, die voor voorlezing en toelichting m.i. wel mogelijk is, zou hier te verregaand zijn. De plicht van de notaris om te behoeden voor onderschuiving van personen, primeert.

De notaris controleert bovendien ook het huwelijksvermogensstelsel, de bekwaamheid... Hier zou hij deels aan tegemoet kunnen komen door een link te voorzien met de verschillende databanken (CRH, gegevens burgerlijke stand, CRV...). Dat lost echter het probleem niet op dat de betrokkene ook feitelijk wilsbekwaam moet zijn en op volwaardige wijze toestemming moet geven. De notaris kan *op afstand* moeilijk achterhalen of er iemand druk of dwang op de betrokkene uitoefent.²⁵⁴

Tenslotte kan de notaris ook de ondertekening door partijen niet *de visu et de auditu* vaststellen. Hij kan te moeilijk nagaan of iemand daadwerkelijk ondertekent met diens *eigen* identiteitskaart.²⁵⁵ Een ondertekening op een aanraakscherm, zoals in Frankrijk, zou dan al helemaal uit den boze zijn. De toelaatbaarheid van die techniek, steunt net op de aanwezigheid van de notaris.²⁵⁶

Een authentieke akte op afstand, zonder verschijning van de partijen, valt niet te kaderen in de huidige opvatting van de authenticiteitsvereisten.²⁵⁷ De fysieke aanwezigheid van de notaris, als openbaar ambtenaar, raadgever en bevoorrecht getuige, maakt ook volgens de Franse opvatting de essentie van de authenticiteit uit.²⁵⁸

²⁵³ D. MOUGENOT, "La preuve et les nouvelles technologies" in I. BEKHOUCHE, N. COLETTE-BASECQZ, B. FOSSEPREZ, H. JACQUEMIN, L. KERZMANN, D. MOUGENOT, A. PÜTZ en K. ROSIER, *La preuve au carrefour des cinq disciplines juridiques*, Cork Primento Digital Publishing, 2015, 172.

²⁵⁴ B. REYNIS. en M. GRIMALDI, "L'acte authentique électronique", *Petites affiches* 2003, nr. 222, 7.

²⁵⁵ J.L. SNYERS, "De notariële certificatie en de elektronische authentieke akte" in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 390.

²⁵⁶ Zie *supra* randnummer 58.

²⁵⁷ B. REYNIS. en M. GRIMALDI, "L'acte authentique électronique", *Petites affiches* 2003, nr. 222, 3-24.

²⁵⁸ L. GRYNBAUM, "La preuve littérale - Dispositions générales - Écrit électronique", *Jurisclasseur* 19 december 2011, bijgewerkt tot 17 juni 2016.

Titel II: Digitalisering in het notariaat

Het begrip *authenticiteit* een andere invulling geven, aangepast aan de elektronische context, zou afbreuk doen aan de rechtszekerheid en de juridische kracht van de notariële akte.²⁵⁹

²⁵⁹ B. REYNIS. en M. GRIMALDI, “L’acte authentique électronique”, *Petites affiches* 2003, nr. 222, 9-10.

Titel III: Conclusie

100. Opzet- In deze masterproef trachtte ik een antwoord te vinden op de vraag hoe en in hoeverre het notariaat verder kan digitaliseren, en welke moeilijkheden het moet overwinnen. Ik onderzocht het gemeen recht, de bestaande verwezenlijkingen, de lopende projecten en blikte vooruit op de toekomst.

101. Bestaande verwezenlijkingen notariaat- Het notariaat is een pionier inzake digitalisering. De rol van het *e-notariaat* valt niet te onderschatten. De vele databanken zorgen voor een efficiënte wisselstroom van informatie tussen notarissen en andere gemandateerden. Het project *Notaclick* hinkt wel achterop, de hoge kostprijs van de authentieke volmacht heeft hier allicht iets mee te maken.

102. Projecten in de pijplijn – De Potpourri-wetten zullen ook het notariaat, en de digitalisering ervan, niet onberoerd laten. De communicatie tussen de verschillende actoren van Justitie zal sneller en efficiënter verlopen. Het Centraal Erfrechtregister zal een nuttige *tool* zijn in het licht van de Europese Erfrechtverordening en de Erfrechtverklaring. Bij de akte verleden vanuit twee notariskantoren, heb ik meer twijfels. Toch als de volmacht opnieuw een sleutelrol krijgt.

Naast de Potpourri-wetten bestaat ook al wetgeving inzake de gedematerialiseerde notariële akte en NABAN. De inwerkingtreding hangt enkel nog af van de uitvoeringsbesluiten. Aan de authenticiteitsvereisten zal geen afbreuk worden gedaan, integendeel. Het uitvoeringsbesluit zal wel meer duidelijkheid moeten brengen omtrent de invulling en uitwerking van het systeem. Gaan we net als Frankrijk de handtekening op aanraakscherm toelaten? We kunnen ook berusten op de techniek van de gekwalificeerde elektronische handtekening, maar wat dan met de buitenlandse identiteitsbewijzen? En in welke mate moeten de aangehechte stukken op zichzelf al elektronisch ondertekend zijn?

Een goed archiveringssysteem is onontbeerlijk voor de elektronische authentieke akte. Er zal een duidelijke dualiteit blijven bestaan tussen akten die op papier verleden zijn en gedematerialiseerde akten. Enkel voor deze laatsten zal de notaris ontslaan worden van zijn plicht tot het bewaren van de minuut. Wel zal hij, voor beide akten, bevoegd blijven voor het afleveren van afschriften en grossen. Belanghebbenden zullen ook toegang krijgen tot (een kopie van) de akten waarin zij *betrokken* partij waren. Hoe de notie ‘betrokken partij’ invulling zal krijgen in het kader van NABAN, moet het uitvoeringsbesluit verder bepalen.

103. Akte op afstand?- Bij het onderzoek naar de mogelijkheid van een akte op afstand, zijn drie hypothesen te onderscheiden. In een eerste hypothese gaan cliënten elk naar hun eigen Belgische notaris en starten ze daar een videoconferentie. Deze constellatie doet geen afbreuk aan de authenticiteitsvereisten, op voorwaarde dat de voorlezing geen direct *fysiek* contact vereist. Wel zal,

mede omdat partijen elkaar niet fysiek ontmoeten, de aansprakelijkheids- en bevoegdheidsverdeling tussen notarissen opnieuw bepaald moeten worden. De redenering naar analogie met een klassieke tussenkomst, gaat niet (helemaal) op.

In de tweede hypothese verschijnt (minstens) één van de comparanten bij een consulaire ambtenaar. De communicatie tussen het consulaat en het notariaat gebeurt opnieuw via videoconferentie. Belangrijke aandachtspunten in deze hypothese zijn de bevoegdheids- en aansprakelijkheidsverdeling. M.i. kan de authenticiteit van *eender welke* akte die op deze manier is verleden, worden gegarandeerd. De notariële bevoegdheid van de consul strekt zich uit tot het vaststellen van de verschijning van de partij(en), hun verklaringen, de plaats en de datum. De notaris zal wel bereid moeten zijn de verantwoordelijkheid van de redactie van de akte op zich te nemen, en zal de akte voorlezen en toelichten. De cel Notariaat van de FOD Buitenlandse Zaken kan (net als voorheen) ondersteuning bieden. Ondanks het tijdsverschil is er geen sprake van een akte op twee data in de juridische zin van het woord, de ondertekening en de wilsovereenstemming vinden gelijktijdig plaats.

In de derde hypothese gaat het om de *zuivere* akte op afstand, waar de notaris via videoconferentie communiceert met één van de partijen. Die partij bevindt zich niet op een notariaat, noch op een consulaat. Deze constellatie is wel strijdig met de authenticiteitsvereisten. Vooral de beperkte identiteitscontrole en de afgezwakte mogelijkheid om de feitelijke wilsbekwaamheid en toestemming vast te stellen, botsen met het authentiek karakter.

104. Toekomst- De digitalisering zal zich verderzetten. Er zullen nieuwe ontwikkelingen plaatsvinden, waardoor al het voorgaande herbekeken zal moeten worden. De digitale revolutie biedt mogelijkheden die verder gaan dan een *loutere* aanpassing van drager of middel, er kan een geheel nieuwe dimensie worden gegeven aan het proces van het verlijden van de akte. Net zoals de notaris moet meegaan met de juridische ontwikkelingen, moet hij ook (durven) inspelen op de digitale evoluties.

Titel IV: Bibliografie

Wetgeving en voorbereidende werken

Nationaal

Wet 21 juli 2016 tot uitvoering en aanvulling van de verordening (EU) nr. 910/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 23 juli 2014 betreffende de elektronische identificatie en vertrouwensdiensten voor elektronische transacties in de interne markt en tot intrekking van Richtlijn 1999/93/EG, houdende invoeging van titel 2 in boek XII "Recht van de elektronische economie" van het Wetboek van economisch recht, en houdende invoeging van de definities eigen aan titel 2 van boek XII en van de rechtshandhabingsbepalingen eigen aan titel 2 van boek XII, in de boeken I, XV en XVII van het Wetboek van economisch recht, *BS* 28 september 2016.

Wet 21 december 2013 houdende het Consulair Wetboek, *BS* 21 januari 2014.

Wet 6 mei 2009 houdende diverse bepalingen, *BS* 19 mei 2009.

Programmawet van 27 december 2004, *BS* 31 december 2004.

Wet 20 oktober 2000 tot invoering van het gebruik van telecommunicatiemiddelen en van de elektronische handtekening in de gerechtelijke en de buitengerechtelijke procedure, *BS* 22 december 2000.

KB 25 september 2016 houdende het beheer van het centraal register van testamenten en het centraal register van huwelijksovereenkomsten, *BS* 10 oktober 2016.

KB 14 september 2016 tot bepaling van de inwerkingtreding van de wet van 21 juli 2016 tot uitvoering en aanvulling van de verordening (EU) nr. 910/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 23 juli 2014 betreffende de elektronische identificatie en vertrouwensdiensten voor elektronische transacties in de interne markt en tot intrekking van Richtlijn 1999/93/EG, houdende invoeging van titel 2 in boek XII "Recht van de elektronische economie" van het Wetboek van economisch recht, en houdende invoeging van de definities eigen aan titel 2 van boek XII en van de rechtshandhabingsbepalingen eigen aan titel 2 van boek XII, in de boeken I, XV en XVII van het Wetboek van economisch recht, *BS* 28 september 2016.

KB 16 juni 2016 houdende de elektronische communicatie overeenkomstig artikel 32ter van het Gerechtelijk Wetboek, *BS* 22 juni 2016.

KB 31 augustus 2014 houdende vaststelling van de regels inzake oprichting, beheer en raadpleging van het centraal register van lastgevingsovereenkomsten met het oog op het regelen van een buitengerechtelijke bescherming en van het centraal register van verklaringen betreffende de aanwijzing van een bewindvoerder of vertrouwenspersoon, *BS* 2 september 2014.

KB 7 december 2010 houdende uitvoering van hoofdstuk *Ibis* van de eerste titel van het vijfde deel van het Gerechtelijk Wetboek betreffende het centraal bestand van berichten van beslag, delegatie, overdracht, collectieve schuldenregeling en protest, *BS* 17 december 2010.

MB 3 oktober 2016 houdende de organisatie van een oproep voor het indienen van voorstellen voor energieconsulentenprojecten, *BS* 10 oktober 2016.

Wetsontwerp 16 januari 2017 houdende vereenvoudiging, harmonisering, informatisering en modernisering van bepalingen van burgerlijk recht en van burgerlijk procesrecht alsook van het notariaat, en houdende diverse bepalingen inzake Justitie, *Parl.St. Kamer* 2259/001.

Verslag aan de Koning bij het KB 16 juni 2016 houdende de elektronische communicatie overeenkomstig artikel 32ter van het Gerechtelijk Wetboek, *BS* 22 juni 2016.

Vr. en Antw. Senaat 2010-2011, Vr. nr.5-1485, 24 januari 2011, (Vr. F. WINCKEL).

Verslag namens de commissie voor Justitie uitgebracht door de heer MAHOUX over het wetsontwerp houdende diverse bepalingen, *Parl.St. Senaat* 2008-2009, nr. 4-1250/5.

Internationaal

Verord. Europees Parlement en Raad Nr. 910/2014, 23 juli 2014 betreffende elektronische identificatie en vertrouwensdiensten voor elektronische transacties in de interne markt en tot intrekking van Richtlijn 1999/93/EG, *Pb.L.* 28 augustus 2014.

Verord. Europees Parlement en Raad Nr. 1215/2012, 12 december 2012 betreffende de rechterlijke bevoegdheid, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken, *Pb. L.* 20 december 2012.

Verord. Europeese Parlement en Raad Nr. 650/2012, 4 juli 2012 betreffende de bevoegdheid, het toepasselijke recht, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen en de aanvaarding en de tenuitvoerlegging van authentieke akten op het gebied van erfopvolging, alsmede betreffende de instelling van een Europese erfrechtverklaring, *Pb.L.* 27 juli 2012.

Richtlijn Europese Parlement en Raad nr. 1999/93/EG, 13 december 1999 betreffende een gemeenschappelijk kader voor elektronische handtekeningen, *Pb.L.* 19 januari 2000.

Décret n° 2016-1278 du 29 septembre 2016 portant coordination des textes réglementaires avec l'ordonnance n° 2016-131 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations, *JORF* 30 september 2016.

Décret n° 2005-973 du 10 août 2005 modifiant le décret n° 71-941 du 26 novembre 1971 relatif aux actes établis par les notaires, *JORF* 11 augustus 2005.

Décret n°71-941 du 26 novembre 1971 relatif aux actes établis par les notaires, *JORF* 3 december 1971.

Rechtspraak

Nationaal

Cass. 9 juni 2016, *T.App.* 2016, 36-37 en *T.Not.* 2016, 481-497.

Cass. 10 februari 1997, *Pas.*, 1997, I, 195.

Luik (20e k.) 1 februari 2007, *Rev.not.b.* 2009, 220-228.

Antwerpen 5 maart 2012, *T.App.* 2012, 35-37.

Rb. Mechelen 4 december 2007, *T.Not.* 2009, 96.

Rb. Hasselt (5^e k) 11 oktober 1999, *Limb.Rechtsl.* 2000, 112-119.

Rechtsleer

Boeken

BAEL, J., “Erfrecht, schenkingen, testamenten en een aantal andere materies uit het familiaal vermogensrecht” in J. BAEL, K. BOONE en M. MAUS, *Rechtskroniek voor het notariaat deel 22*, Brugge, die Keure, 2013, 198p.

CALLEBAUT, J., “Actualia inzake de totstandkoming van de verkoop van onroerend goed” in R. BARBAIX en N. CARETTE (eds.), *Tendensen Vermogensrecht 2016*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 86p.

CASMAN, H., GERLO, I. en VERMEERSCH, B., *De verkoopakte. Handboek voor de notariële praktijk*, Mechelen, Kluwer, 2005, 248p.

DEMOULIN, M., “Aspects juridiques de l’horodatage des documents électroniques” in M. DEMOULIN, D. GOBERT en E. MONTERO, *Commerce électronique: de la théorie à la pratique*, Brussel, Bruylant, 2003, 25p.

DUMORTIER, J. en SOMERS, G. “Update van het recht inzake elektronisch contracteren en elektronische handel” in E. LIEVENS en E. WAUTERS (eds.), *Themis 81- ICT- en mediarecht*, Brugge, die Keure, 2013, 142p.

GOOSSENS, E. en VERBEKE, A.-L., “De procedurele aspecten van de Europese erfrechtverklaring” in B. ALLEMEERSCH en T. KRUGER (eds.), *Handboek Europees Burgerlijk Procesrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2015, 275-295.

JACQUEMIN, H. (ed.), *L’identification électronique et les services de confiance depuis le règlement eIDAS*, Brussel, Larcier, 2016, 426p.

KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT (ed.), *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 2000, 496p.

LAEVENS, M., “De notariële functies binnen de lijnen van het Consulair Wetboek” in M. LAEVENS, G. VERSCHULDEN en M. DELANOTE, *Rechtskroniek voor het notariaat deel 27*, Brugge, die Keure, 2015, 48p.

MICHIELSENS, A., “De notariële akte vanuit de verkeerde hoek” in E. ALOFS, A. AYDOGAN, J. BAEL, R. BARBAIX, N. CARETTE, S. BROUWERS, K. BYTTEBIER, P.-J. DE DECKER, C. DECLERCK, P. DELNOY, E. DIRIX, R. FELTKAMP, N. GALLUS, N. GEELHAND DE MERXEM, A. HEYVAERT, R. JANSEN, J.-L. LEDOUX, Y.-H. LELEU, A. MICHIELSENS, W. PINTENS, M. PUELINCKX-COENE, V. SAGAERT, P. SENA EVE, F. TAINMONT, N. TORFS, A. VAN DEN BOSSCHE, A.-L. VERBEKE, G. VERSCHULDEN, J. VERSTRAETE. en A. WYLLEMAN, *Liber Amicorum Hélène Casman*, Antwerpen, Intersentia, 4p.

MEULEMANS, D. en COVELIERS, D. (eds.), *Dematerialisatie in verschillende rechtsdomeinen: recente evoluties, verwachtingen en actuele knelpunten*, Brugge, Vanden Broele, 2010, 236p.

MOUGENOT, D. “La preuve et les nouvelles technologies” in I. BEKHOUCHE, N. COLETTE-BASECQZ, B. FOSSEPREZ, H. JACQUEMIN, L. KERZMANN, D. MOUGENOT, A. PÜTZ en K. ROSIER, *La preuve au carrefour des cinq disciplines juridiques*, Cork Primento Digital Publishing, 2015, 24p.

MOUGENOT, D., “Appendice: le notariat et les contrats immatériels” in *Rép.not.* Brussel, Larcier, 2012, (lobsl.), 2p.

STEENNOT, R., *Financiële diensten op afstand*, Gent, Larcier, 2006, 250p.

STERCKX, D. en LEDOUX, J.L. (eds.), *Mélanges offerts à Roland De Valkeneer : à l'occasion du 125e anniversaire de La revue du notariat belge*, Brussel, Bruylant, 2000, 551p.

Taelman, P., “Potpourri en het notariaat” in A. WYLLEMAN (ed.), *Rechtskroniek voor het notariaat deel 29*, Brugge, Die Keure, 2016, 34p.

VAN DEN EYNDE, P., DE OUDERAEN, C.H. en BUISSERET, P. (eds.), *De vernieuwde notariswet. Deel 2: Handboek organisatie van het notariaat*, Gent, Larcier, 849p.

VAN GERVEN, W. en VAN OEVELEN, A., *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2015, 728p.

VAN EECHE, P., *Naar een juridische status voor de elektronische handtekening. Een rol voor de handtekening in de informatiemaatschappij?*, Proefschrift tot verwerving van de graad doctor in de rechten, KUL, 2004, 694p.

VERBEKE, A. en VERVOORT, I., “Comparant bij volmacht” in J. BAEL, H. BOCKEN, S. DEVOS, Ch. ENGELS, P. VANDENBERGHE en A. WYLLEMAN (eds.), *Liber Amicorum Christian De Wulf*, Brugge, die Keure, 2003, 20p.

WEYTS, L., *Algemeen deel. De Notariswet*, Mechelen, Kluwer, 2015, 389p.

Tijdschriften

Nationaal

CHAFFART, F., “Notariële akten in de nabije toekomst online consulteerbaar via NABAN”, *NNK* 2010, 34-35.

DE CLIPPELE, F., “De elektronische aangetekende zending. Hoe stuur ik een olifant per e-mail?”, *RW* 2003-2004, 431.

DE CORTE, R., “Elektronische handtekening en identificatie in de virtuele wereld”, *P&B* 2001, 223-224.

DE POTTER DE TEN BROECK, M. en SPELTINCX, L., “Het begrip openbare verkoop in een modern jasje” (noot onder Cass. 9 juni 2016), *Not.Fisc.M.* 2016, 314-319.

DEVOS, S., “De recente wijziging van de bekendmaking van huwelijksvermogensstelsels, wettelijke samenwoningsovereenkomsten, wijzigingsakten en vonnissen en arresten daarover”, *T.Not.* 2015, 809-816.

DHONT, H., “De elektronische registratie van notariële en onderhandse akten”, *NNK* 2014, 18-24.

DUMORTIER, J., “Regering wil ‘rijbewijs’ voor digitale bewaring van documenten: bezint eer ge begint”, *Juristenkrant* 2015, afl. 320, 12-13.

DUMORTIER, J., “De wet van 21 juli 2016 (deel 1)”, *NJW* 2017, 130-137.

DUMORTIER, J., “De wet van 21 juli 2016 (deel 2)”, *NJW* 2017, 170-177.

GOBERT, D., “Le règlement européen du 23 juillet 2014 sur l'identification électronique et les services de confiance (eIDAS): évolution ou révolution?”, *RDTI* 2014, 27-35.

GOOSSENS, G., “De afgifte van de Europese erfrechtverklaring: een draaiboek voor de notaris”, *Notamus* 2015, 41-45.

KEEREMAN, A. en BOONE, R., “Stap voor stap naar een echte digitale justitie”, *Juristenkrant* 2017, afl. 346, 8-9.

KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCHE NOTARIAAT, “Dossier nr. 6363- De elektronische authentieke akte”, *Versl.CSW* 2008-2009, 797-814.

MICHIELS, D., “De openbare verkoop van vastgoed: ook via internet?” (noot onder Cass. 9 juni 2016), *T.Not.* 2016, 689-713.

MICHIELSENS, A., “De notariële akte tien jaar later. Er verandert voortdurend wat”, *Not.Fisc.M.* 2009, 261-268.

MICHIELSENS A., “De notariële akte en het exequatur”, *Not.Fisc.M.* 2008, 109-118.

VAN DEN EYNDE, P., “Le droit du notariat: d'une loi de réforme à l'acte dématérialisée”, *Rev.not.b.* 2011, 815-823.

VAN DEN HOVE, S., “Bewaringsplicht van de notaris. Verslag van de studiedag ‘Notariaat en archief’”, *Not.Fisc.M.* 2009, 375-385.

VAN OPSTAL, B. en ROELAND, S., “De elektronische akte in de elektronische wereld”, *T.Not.* 2010, 395-399.

VERHELLEN, J., “Het nieuwe Belgische Consulair Wetboek doorgelicht”, *RW* 2014-2015, 403-416.

WEYTS, L., “Wat is de waarde van mijn notariële akte in het buitenland, en vica versa? Over de circulatie van notariële akten binnen de Europese Unie”, *T.Not.* 2014, 528-536.

X., “Elektronische archivering”, *Juristenkrant* 2016, afl. 335, 2.

X. “Verder digitaliseren”, *Juristenkrant* 2016, afl. 332, 18.

Internationaal

BLANCHET, T., “La réalisation du minutier central des notaires de France (la conservation des actes authentiques électroniques)”, *Petites Affiches* 2005, afl. 194, 54-56.

CATALA, P., “Le formalise et les nouvelles technologies”, *Rép. Not. Deffrénois* 2000, afl.15-16, 897-903.

DE POULPIQUET, J., en PIERRE, P., “Responsabilité résultant de la fonction d’authentificateur du notaire”, *Jurisclasseur 420-20* 2016, 34p.

FROGER, D., “La reception d’un acte établi sur support électronique alors que les comparants sont physiquement éloignés: mythe ou réalité”, *Petites affiches* 2004, afl. 92, 64-67.

GRYNBAUM, L., “La preuve littérale - Dispositions générales - Écrit électronique”, *Jurisclasseur* 19 december 2011, bijgewerkt tot 17 juni 2016.

KOOPS, B.J. en VAN DER WEES, L., “Woordenlijst dossier Trusted Third Parties”, *Computerr.* 1998, 233-234.

LINNEMANN, J., “Juridische aspecten van de (toepassingen van) blockchain”, *Computerr.* 2016, afl. 218, 11p.

MATHIAS, J.D., “l’authenticité électronique”, *Petites affiches* 2001, afl. 65, 25-29.

NICOLAÏDÈS, N., “L'acte authentique électronique . - Une nouvelle organisation au service d'une mission”, *La semaine juridique notariale et immobilière* 2012, 1225-1232.

REYNIS, B. en GRIMALDI, M., “L'acte authentique électronique”, *Petites affiches* 2003, nr. 222, 3-24.

REYNIS, B., “Actualité et avenir de l'acte authentique électronique”, *Rép. Not. Defrénois* 2013, nr. 20, 4p.

VANDENDRIESSCHE, J., “Hybrid signatures under Belgian law”, *Digital evidence and electronic signature law review* 2012, 79-80.

Diverse Bronnen

BELGA, *De Croo wil dat verkoop van huis via mail altijd kan*, <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/1.2911688>, 8 maart 2017.

CREDOC, *Opzoeking kadaster. Handleiding 1.1 – januari 2012*, via e-notariaat, 27p.

COUNCIL OF THE NOTARIATS OF THE EUROPEAN UNION, *Position of the Council of the Notariats of the European Union concerning the e-Justice Action Plan 2014-2018*, <http://www.notaries-of-europe.eu/files/position-papers/2014/e-Justice-06-06-14-final-en.pdf>, 6 juni 2014, 5p.

FOD JUSTITIE, *Het justitieplan. Een efficiëntere justitie voor meer rechtvaardigheid*, https://cdn.nimbu.io/s/1jn2gqe/assets/Plan_justitie_18maart_NL.pdf, 18 maart 2015.

IFOUR-TEAM, *Blockchain - Secured way of transaction*, <http://blog.ifourtechnolab.com/post/2016/10/04/blockchain-a-forward-step-to-secure-transaction>, 4 oktober 2016.

NORA, *Patroon voor elektronische handtekening*, http://www.noraonline.nl/wiki/Patroon_voor_elektronische_handtekening, (consultatie 8 maart 2017).

Titel IV: Bibliografie

Persbericht minister van Justitie Koen Geens, *Notariaat: partner in digitalisering justitie*, <https://www.koengeens.be/news/2016/06/03/notariaat-partner-in-digitalisering-justitie>, 3 juni 2016.

PISCINI, E., GUASTELLA, J., ROZMAN, A. en NASSIM, T., *Blockchain: democratized trust*, <https://dupress.deloitte.com/dup-us-en/focus/tech-trends/2016/blockchain-applications-and-trust-in-a-global-economy.html>, 24 februari 2016.

VAN MOER, E., *De eIDAS-Verordening en de impact op het Belgische recht*, , masterproef tot het behalen van de graad van master in de rechten, UGent, 2016, 98p. (niet gepubliceerd).

VLAAMS ENERGIEAGENTSCHAP, *Draft productnota Woningpas Light*, http://www.energiesparen.be/sites/default/files/atoms/files/Draft%20productnota%20woningpas_december%202016.pdf, 9 december 2016.

VLAAMSE LANDMAATSCHAPPIJ, *Demo voor aanbieders van voorkeurrechten*, <https://www.vlm.be/nl/themas/evoorkooploket/vragenoverinloggen/Paginas/default.aspx>, (consultatie 3 maart 2017).

VLAAMSE OVERHEID, *Waarom een gebouwenregister*, <https://overheid.vlaanderen.be/Gebouwenregister-Aanleiding>, (consultatie 2 maart 2017).

X., *Brievenpost van Bpost daalt steeds sneller*, <http://www.tijd.be/ondernemen/diensten/Brievenpost-van-Bpost-daalt-steeds-sneller/9829396>, 9 november 2016.

X., *Blockchain*, <https://en.wikipedia.org/wiki/Blockchain>, (consultatie 3 april 2017).

X., *Het kadaster online*, http://www.kadaster.be/Kadaster/Het_kadaster_online, (consultatie 2 mei 2017).